نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیست و چهارم، شماره ۷۳، تابستان ۱۴۰۳

سنجش میزان اثرگذاری عملکرد شورای شهر در بهبود فرآیند مدیریت و توسعه شهری از منظر شهروندان مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز

دریافت مقاله: ۹۸/۸/۱۰ **پذیرش نهایی:** ۹۹/۶/۲۷

صفحات: ۲۰۹-۱۸۲

ابوالفضل قنبری: دانشیار گروه سنجش‌ازدور و سیستم اطلاعات جغرافیایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
Email: a_ghanbari@tabrizu.ac.ir

چکیده

شوراهای اسلامی به‌عنوان یکی از عناصر مهم سیستم مدیریت شهری به‌عنوان نهاد، سیاست‌گذار، تصمیم‌گیر و با اندکی تسامح قانون‌گذار در سطح محلی مطرح است که باید برای ایفای نقش خود از جامعیت عملکردی برخوردار باشد تا بتواند وظایف سیاست‌گذاری و نظارتی را نسبت به تمام امور در حیطه قلمرو شهر و سازمان‌های ذی‌ربط در مقیاس محلی به انجام رساند. لذا، هدف از تحقیق حاضر سنجش میزان اثرگذاری عملکرد شورای شهر در بهبود فرآیند مدیریت و توسعه‌پایدار شهری در کلان‌شهر تبریز می‌باشد و از نظر هدف کاربردی، از لحاظ ماهیت و روش، توصیفی – تحلیلی و جهت جمع‌آوری اطلاعات از مطالعات اسنادی و پیمایش میدانی استفاده شد. جامعه آماری تحقیق، کلیه شهروندان و ساکنان بالای ۱۸ سال کلان‌شهر تبریز می‌باشد. این شهر مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ دارای ۱۵۵۸۶۹۳ نفر جمعیت و ۴۹۷۸۹۸ خانوار بوده است. جهت تعیین تعداد نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که ۳۲۷ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. نحوه نمونه‌برداری نیز با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای به تفکیک مناطق دهگانه انجام گرفت. همچنین جهت تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و اطلاعات از آزمون‌های تی‌تک نمونه‌ای، کروسکال‌والیس، تحلیل واریانس، رگرسیون و تحلیل‌مسیر استفاده شد. نتایج نشان داد که میانگین شاخص نحوه عملکرد شوراهای اسلامی ۲/۷۶ و آمار تی آن ۶/۵۹- است که وضعیت نامطلوب عملکرد شورای شهر را نشان می‌دهد و عملکرد شورای اسلامی این شهر در منطقه ۹ (با میانگین ۲۴۸/۸۰)، منطقه ۸ (با میانگین ۲۳۹/۳۸) و منطقه ۲ (با میانگین ۲۰۴/۳۳) نسبت با سایر مناطق مطلوب ارزیابی شده است. همین‌طور، میانگین همه شاخص‌های توانمندسازی شوراهای اسلامی شهر در زمینه توانمندی شوراهای اسلامی کمتر از مطلوبیت عددی ۳ بوده و آماره آن‌ها به‌صورت منفی برآورد شده است. در نهایت، عملکرد شوراهای اسلامی در بعد اقتصادی (اشتغال، درآمد و سرمایه‌گذاری) با اثر کلی ۰/۶۰۸ بیشترین تأثیر و در بعد کالبدی با اثر کلی ۰/۲۱۰ کمترین تأثیر را در تحقق توسعه‌پایدار داشته است.

واژگان کلیدی: عملکرد شورای شهر، مدیریت‌شهری، توسعه‌پایدار شهری، کلان‌شهر تبریز.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]

[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

مقدمه

توسعه محلی و منطقه‌ای، گسترش دموکراسی و مشارکت در سطح محلی، منجر به گسترش نهادهای مردمی در محیط شهری و دیگر محیط‌های جغرافیایی در قالب دولت محلی می‌گردد (الهویردی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۶). در این میان شوراها، نهادی مردمی هستند که طبق اصل هفتم قانون اساسی وظیفه تصمیم‌گیری و اداره امور محلی را بر عهده دارند (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷: ۲۳). در ایران، نهاد شورای اسلامی بر اساس مشارکت مستقیم و غیرمستقیم مردم در انتخاب آن‌ها، به شوراهای پایه‌ای (شهر و روستا)، منطقه‌ای (بخش، شهرستان و استان) و ملی (شورای عالی استان‌ها) تقسیم می‌شود. در این بین، شوراهای شهر به‌دلیل گستردگی حوزه شهری در ایران، ارتباط با جمعیت زیادی از شهروندان، دغدغه‌ها و نیازهای فزون‌تر زندگی شهری و همچنین وزن بیشتر مسائل و معضلات زیستی در محیط‌های شهری به‌ویژه در کلان‌شهرها، از اهمیت زیادی برخوردار است. الگوی حاکم برای اداره امور شهری در ایران در قالب دولت محلی و اصل تمرکززدایی به مدل شورا- مدیر شهر نزدیک است که این مدل پس از تصویب قانون تشکیل شهرداری‌ها و انجمن شهر و قصبات از سال ۱۳۲۸ همواره به‌عنوان مدل کلی مورداستفاده در مدیریت امور شهری ایران بوده است (آخوندی و همکاران؛ ۱۳۸۷: ۱۳۷ و برک‌پور و اسدی، ۱۳۹۰: ۸). مطابق با این فرآیند مدیریت شهری، شوراها نقش تصمیم‌گیر، نظارتی و کنترلی و شهردار نقش اجرایی را بر عهده دارد. بنابراین، شوراها از جمله سازمان‌هایی هستند که برای تحقق مشارکت مردم در فرآیند تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، نظارت و اجرای سیاست‌گذاری‌ها در سطوح محلی و منطقه‌ای فعالیت می‌کنند. بدین ترتیب زمینه حضور و مشارکت مردم در امور مربوط به خودشان فراهم می‌گردد. بر همین اساس، نگرش به عملکرد شورا به‌عنوان سازمانی محلی نوعی حضور نهادینه‌شده مردم و منشأ شکل‌گیری قدرت شوراها می‌باشد (ماری[1]، ۲۰۰۳: ۷). مشکلات و نارسایی‌های متعددی بر عملکرد این نهادهای محلی وارد است که از مهم‌ترین این عوامل می‌توان به مسائل حقوقی، نبود ظرفیت و پایه‌های اقتصادی لازم برای تأمین هزینه‌های مشارکت، مسائل تاریخی- سیاسی و بروز تنش‌های سیاسی داخلی و خارجی پیش و پس از انقلاب اسلامی، مسائل اجتماعی و نبود ساختار جامعه‌شناسی لازم برای مشارکت مردم اشاره کرد. رابطه نظام سیاسی با نهادهای محلی از جمله شورای شهر، دغدغه خاطر بیشتر محققان حوزه دولت محلی بوده است (اشتریان و کریمی‌فرد، ۱۳۹۵: ۹۸).

در واقع، شورا از ریشه‌دارترین اصول عرفی و مقررات سنتی و از بارزترین شیوه‌های عقلایی در زندگی جمعی است (امامی و استوار سنگری، ۱۳۹۱: ۱۱). لذا یکی از ارکان اصلی دموکراسی و مشارکت تمامی افراد در کلیه امور و تصمیم‌گیری‌ها است. به‌عبارت‌دیگر، شوراهای شهری، به‌عنوان یک نهاد مردمی می‌باشند که می‌توانند با اجرای کارکردهای خود در زمینه‌های کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی بسترساز دستیابی به توسعه پایدار شهرها گردند. با توجه به ماهیت مسئله پژوهش پیش‌رو، آنچه در ارتباط با شوراهای شهری در قالب شکلی از حکومت‌های محلی و منطقه‌ای مطرح است؛ نحوه نگرش مردم نسبت به چگونگی شکل‌گیری، عملکرد و سنجش اثرگذاری شورا در فرآیند مدیریت و توسعه‌شهری است که در نهایت تصمیمات، سیاست‌ها و راهبردهای این فرآیند در کیفیت‌زندگی مردم و شهروندان تجلی می‌یابد (محمدی ده‌چشمه، ۱۳۹۸: ۲۰۶).

[1]- Mary

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

به‌عبارتی، احساس رضایت شهروندان از محیط شهر و خدماتی که شورا و به‌تبع آن شهرداری ارائه می‌دهد، عامل مهمی در جهت ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت در توسعه شهری و بهبود کیفیت محل سکونت خویش است. علاوه بر این، رضایت شهروندان از عملکرد مدیریت شهری موجب ترغیب آنان برای همکاری با نهادهای شهری در جهت انجام بهتر وظایف و ارائه خدمات در سطح شهر می‌شود. ایجاد حس رضایت در شهروندان و مشارکت دادن آن‌ها در اداره شهر نیازمند برنامه‌ریزی منظم و همه‌جانبه است که مدیریت شهری را قادر می‌سازد با ارائه تصویری مطلوب از شهرداری و ایجاد تعاملی مؤثر، شهروندان را در عرصه فعالیت‌های شهری امیدوار سازد (رستمی و حسینی‌پور، ۱۳۹۲: ۱۴۲). با در نظر گرفتن نظام مدیریت شهری به‌عنوان یک نظام اجتماعی که دارای سلسله‌مراتب و تقسیم‌کار است این نظام شامل فرآیند سیاست گزاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی، سازمان‌دهی و نظارت بر اداره امور شهر و شهرداری است و منابع اطلاعاتی، مالی و انسانی و انتظارات شهروندان و دولت به‌عنوان ورودی‌ها و خدمات مور نیاز جامعه ساکن در شهر و تغییرات کالبدی فضاهای شهری به‌عنوان خروجی این نظام تلقی می‌شود (صرافی و عبدالهی، ۱۳۸۷: ۱۱۷). علاوه بر این، با توجه به ماهیت نقش مشارکتی شورا در فرآیند توسعه و مدیریت شهری، از جمله مواردی که در کانون توجه قرار می‌گیرد؛ مسئله حفظ محیط‌زیست و برخورداری از وضعیت مطلوب شاخص‌های محیط‌زیستی و به‌تبع آن بهره‌مندی از کیفیت زندگی درخور برای تمام شهروندان است. ازاین‌رو، شهروندان می‌توانند از طریق مشارکت با نهادهای مربوطه در این راستا گام برداشته و در حفظ و توسعه بیشتر آن کوشش نمایند (استیوارت[2]، ۲۰۰۶). اصلی‌ترین نهادی که شورای شهر بر آن تأثیر گذاشته و از طریق آن سعی در پیشبرد برنامه‌های مدیریت شهری دارند، شهرداری‌ها هستند. قوانین و مقررات شهرداری‌ها در چارچوب مصوبه شورای شهر چهره قانونی به خود می‌گیرد و این قوانین از سوی شورا به شهرداری‌ها ابلاغ می‌گردد و شهرداری‌ها آنچه را که اعضای شورای شهر تصویب می‌کنند، باید به اجرا گذارند (ضرابیان، ۱۳۸۹: ۵۷)؛ بنابراین، شوراها از طریق سه فعالیت؛ انتخاب شهردار، تصویب برخی از امور شهرداری و نظارت بر امور شهرداری، بر مدیریت شهری تأثیر می‌گذارد (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴۳). بنابراین، افزایش جمعیت و مهاجرت بی‌رویه به کلان‌شهرها از یک‌سو و میزان نیاز شهروندان و درخواست از سوی دیگر موجب گردیده است تا زندگی شهر در کلان‌شهرها در حوزه‌های شهرسازی، حمل‌ونقل عمومی، محیط‌زیست شهری و عمران شهری می‌توان مشاهده کرد. در همین راستا چالش اصلی در فرآیند مدیریت و توسعه کلان‌شهرها عدم وجود مدیریت یکپارچه برای حل مشکلات کلان‌شهرها است. لذا با تکیه‌بر نقش شوراها و تشکل‌های مدنی می‌توان هرمی استوار ایجاد کرد که در آن مردم خود را در تمامی مشکلات و آسایش شهر سهیم بدانند و زمینه برنامه‌ریزی مشارکتی نیز فراهم گردد. با توجه به مسائل و مشکلات متعدد و پیچیده و همچنین متغیرهای آشکار و پنهان در کلان‌شهر تبریز، ضرورت سنجش عملکردهای سازمان‌های محلی و ایجاد فرآیند حضور بیشتر مردم در برنامه‌ریزی برای خود، بیشتر از پیش احساس می‌شود. در این پژوهش با اولویت قرار دادن این محور و ضرورت ایجاد مشارکت‌های مردمی، اقدام به بررسی تأثیرگذاری عملکرد نمایندگان منتخب مردم در فرآیند مدیریت شهری شده است. ازاین‌رو، چالش اصلی آن را می‌توان در ایجاد سازوکار منظم و پیوسته از ارزیابی عملکرد شوراهای شهری و سازمان‌های

[2]- Stewart

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

محلی همچون شهرداری‌ها به‌عنوان الگو قرار دادن برای سایر مناطق نیز عنوان کرد. لذا، تحقیق حاضر در تلاش است به سؤالات زیر پاسخ دهد: ۱) عملکرد شورای کلان‌شهر تبریز در فرآیند مدیریت و توسعه شهری در چه سطحی بوده است؟ ۲) آیا از نظر جامعه محلی، شوراهای اسلامی کلان‌شهر تبریز از نظر شاخص‌های توانمندی از سطح مطلوبی برخوردار هستند؟ ۳) آیا بهبود عملکرد شورای اسلامی کلان‌شهر تبریز در ابعاد اقتصادی و اجتماعی می‌تواند، تحقق توسعه پایدار شهری را به‌دنبال داشته باشد؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مدیریت شهری: مدیریت شهری یکی از جدیدترین شاخه‌های مدیریت است (زیاری و همکاران، ۱۳۹۶: ۸). مدیریت عبارت است از؛ فرایند طراحی و نگهداری از محیطی که در آن افراد به‌صورت گروهی با یکدیگر کار می‌کنند و اهداف خود را به شیوه‌ی مؤثر محقق می‌سازند (کاظمیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱). این تعریف را می‌توان برای سکونتگاه‌های انسانی و شهرها نیز بکار گرفت؛ زیرا در آن‌ها سازمان‌های شهری مختلف در سطوح سازمانی متفاوتی وجود دارند و جهت دستیابی به اهداف سازمانی به‌صورت سلسله‌مراتبی (سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی) با یکدیگر تشریک‌مساعی دارند و در هر یک از این سازمان‌ها افراد برای دستیابی به اهداف ذکرشده با یکدیگر همکاری می‌کنند؛ بنابراین، مدیریت نه‌تنها دربرگیرنده مدیریت سازمان‌ها و مجموعه‌های شهری است بلکه مدیریت امور مرتبط به فرآیندهای توسعه و کارکرد شهری را نیز در سطوح سازمانی مختلف شامل‌می‌شود (چاکارابارتی[3]، ۱۹۹۸: ۳۳۵). به‌هرحال امروزه اداره امور شهری به‌دلیل پیچیدگی‌های ناشی از خواسته‌ها و نیازهای فزاینده شهروندان و ملزومات دنیای امروز با چالش‌های زیادی روبه‌رو است (بیامیر[4]، ۲۰۱۰). به‌طوری‌که مدیریت شهری با روند فعلی یعنی ساختارهای متمرکز و سیاست گزاری از بالا به پایین قادر به حل این چالش‌ها نخواهد بود. در گذشته مدیریت شهری از نظر ساختاری به‌صورت متمرکز عمل می‌نمود. به‌عبارت‌دیگر مجموعه‌ای از سازمان‌های اداری سلسله‌مراتبی و سازمان‌های وابسته به آن با ساختار متمرکز زیر نظر شهردار در قالب چند معاونت و به‌صورت منطقه‌ای بر اساس تقسیمات جغرافیایی فعالیت می‌کردند. این روند مشکلاتی را از جمله: تمرکزگرایی در سطح اجرایی طرح‌های شهری، عدم توجه به اصول حکمروایی شایسته شهری، عدم مشارکت مردم، عدم علاقه و حساسیت مردم نسبت به اجرای طرح‌ها و عدم کارایی و اثربخشی را به‌دنبال داشته است (احدنژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۱)؛ بنابراین، در زیر اقدام به تعاریف متعددی از مدیریت شهری گردیده که در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول (۱). تعاریف برگزیده از مدیریت شهری

مؤلف	تعریف
چاکارابارتی[5] (۲۰۰۱)	با اتخاذ یک رویکرد مدیریت یکپارچه با اصولی منعطف و در نظر گرفتن عدم اطمینان و پویایی‌های محیط شهری می‌توان به عدالت در حل‌وفصل منافع پیچیده و ذینفعان متعدد دست‌یافت.
استیوارت (۲۰۰۶)	برای دستیابی به کارآیی، برابری، مشارکت، پاسخ‌گویی مدیران و امنیت شهری در فرایندهای مدیریت یک شهر، حکمروایی شایسته شهری پیشنهاد مناسبی است.

[3]- Chakrabarty
[4]- Beumer
[5]- Chakrabarty

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

هولتزاسن و فاوری[6] (۲۰۰۹)	مدیریتی خوب منعکس‌کننده استفاده و توزیع مناسب منابع عمومی در محیط رقابت‌آمیز و در حال تغییر کردن مداوم است
برک‌پور و اسدی (۱۳۹۰)	مدیریت شهری مدرن عبارت است از فرآیند ایجاد، اجرا، هماهنگی و ارزیابی استراتژی‌های یکپارچه به کمک مقامات شهری با در نظر گرفتن اهداف عملیاتی بخش خصوصی و منافع شهروندان در چارچوب سیاستی که در سطوح بالاتر حکومت برای تحقق پتانسیل توسعه اقتصادی پایدار تدوین می‌شود.
اسدیان و دیگران (۱۳۹۲)	سازمان‌دهی عوامل و منابع برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان شهر و شامل کارکردهای برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت، کنترل و هدایت است که برای اعمال قدرت باید برآمده از اراده‌ی شهروندان و قراردادهای اجتماعی.

منبع؛ چاکارابارتی (۲۰۰۱)، استیوارت (۲۰۰۶)، هولتزاسن و فاوری (۲۰۰۹)، هاشمی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵؛ برک‌پور و اسدی، ۱۳۹۰: ۷۹، اسدیان و دیگران، ۱۳۹۲: ۵

بنابراین، شالوده مدیریت شهری عبارت است از بر عهده گرفتن نقشی فعال در توسعه، مدیریت و هماهنگ سازی منابع برای دستیابی به اهداف توسعه‌شهری به‌دنبال ارائه چارچوبی مفهومی برای درک مدیریت شهری (مسجیل[7]، ۱۹۹۸: ۴۶۳). در همین راستا، راکودی و شارما مدیریت شهری را مسئولیتی استراتژیک با عواقب عملیاتی می‌دانند، در واقع علاوه بر تلاش برای تأمین نیازمندی‌های روزانه برای فعالیت شهر و ساکنین آن، به دنبال توسعه شهری در تمام ابعاد است و ازاین‌رو نیازمند تعامل مؤثر با حوزه‌های قدرت، سیاست، اجتماع و اقتصاد شهری است (راکودی[8]، ۱۹۹۱: ۵۴۱؛ شارما[9]، ۱۹۸۹: ۴۷). در نهایت، براساس تعاریف فوق، مدیریت شهری شامل تمامی وظایف تعریف شده مدیریتی، اعم از سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، رهبری و کنترل است (معتمدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۱). این کارکردها بر اساس نوع تقسیم وظایف میان حکومت مرکزی و حکومت محلی، در طیف متنوعی از موضوعات اعم از کاربری زمین، توسعه شهری، حمل‌ونقل و ترافیک، موضوعات اجتماعی و فرهنگی و ... اعمال می‌شود (کاظمیان و میرعابدینی، ۱۳۹۰: ۵۲).

شوراهای اسلامی شهر: در فرهنگ عمید، شورا به معنای مشورت، کنکاش، شور کردن آمده است (عمید، ۱۳۸۳). شورا، مجموعه‌ای از نمایندگان منتخب مردم است که با برخورداری از اختیارات اجرایی رسمی به اداره بخشی از امور حوزه انتخابیه خود می‌پردازند (سالاری، ۱۳۹۶: ۲۹۱). بر همین اساس، در جدول (۲) برخی از مهم‌ترین تعاریف ارائه‌شده از شورای شهر آورده شده است.

جدول (۲). تعاریف متعدد ارائه‌شده از شورا

مؤلف	تعریف
علیخانی (۱۳۸۴)	شوراها، یکی از مناسب‌ترین و بهترین بسترهای لازم برای مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خود و اداره جامعه و همچنین، نهادینش کردن پاسخگویی و مردم‌سالار هستند.
اسدیان و همکاران (۱۳۹۲)	تجمع افرادی که برای بحث و تبادل‌نظر و مصلحت‌اندیشی و ارائه نظر تشکیل جلسه می‌دهند.
رجبی (۱۳۹۲)	عبارت است از جایگاهی که فعالان آن با رأی مردم انتخاب می‌شوند و برای اصلاح شهر و بهبود امور

6- Holtzhausen & Fourie
7- Mcgill
8- Rakodi
9- Sharma

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

	شهری از قبیل امور فرهنگی، معماری و تفریحی فعالیت می‌کنند
خادم الحسینی و بقاء (۱۳۹۴)	شورا، اصطلاحی اسلامی است که ریشه در آموزه‌های قرآنی و سنت نبوی دارد و دو بار در قرآن مجید به‌عنوان علمی شایسته یادشده است.
سالاری (۱۳۹۶)	شورا، ارزشی بنیادی در جوامع مردم‌سالار و بخش ضروری در دموکراسی واقعی و کارآمد است.

منبع: مطالعات کتابخانه‌ای، ۱۳۹۸

طبق قانون اساسی و قانون شورای اسلامی، نقش اصلی در حکمرانی شهری بر عهده شورای اسلامی شهر است که نمایندگانش از طرف مردم انتخاب‌شده‌اند (شاکری و فدایی، ۱۳۹۳: ۲). تعیین شهردار بر عهده شورای اسلامی است. همه برنامه‌ها و تصمیم‌گیری‌های شهرداری باید با هماهنگی و نظارت شوراها انجام پذیرد. طبق قانون شوراهای اسلامی، شورای شهر به‌منظور پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و دیگر امور رفاهی با همکاری مردم و نظارت بر امور شهر تشکیل می‌شود. مدت فعالیت اعضای شورا چهار سال است و تعداد اعضا برحسب جمعیت شهر متغیر می‌باشد (سالاری، ۱۳۹۶: ۲۹۲). شوراهای شهر مدافع برقراری اعتدال در شرایط زیست شهری هستند. آنان برگزیده اقشار مختلف شهر هستند که باید بر نیکبختی مردم، رفع نیازمندی‌های آنان و گسترش زمینه‌های رشد و تعالی شهر بیندیشند (شیعه، ۱۳۸۲: ۴۷).

جایگاه و مفهوم شهرداری‌ها در نظام حکومتی ایران: از نظر لغوی «شهرداری» را می‌توان سازمان اداره شهر دانست. این لغت به مفهوم «جمیع سکنه یک محل» که برای منافع مشترک دور هم جمع شده‌اند، اقتباس شده است (سعیدی رضوانی، ۱۳۷۸: ۱۷). تعریف‌هایی که از مفهوم شهرداری شده، به‌اندازه‌ای زیاد است که مشکل بتوان از میان آن‌ها تعریفی جامع استخراج کرد. تعریفی که نویسندگان این مقاله پیشنهاد می‌دهند به این شرح است: «شهرداری مؤسسه عمومی غیردولتی و برخوردار از شخصیت حقوقی مستقل است که بر پایه نظام عدم تمرکز محلی در حدود وظایف و تکالیف محوله از سوی قانون‌گذار در محدوده شهر و در چارچوب بودجه و برنامه مصوب با لحاظ قوانین و مقررات موضوعه، به ارائه پاره‌ای خدمات شهری و اداره بخشی از امور محلی شهر زیر نظر شورای شهر و با هماهنگی وزارت کشور می‌پردازد» (رستمی و عامری، ۱۳۹۵: ۱۴۴). در فرانسه واژه‌های کمون و بخش، ابهام معنایی دارند. آن‌ها نه‌تنها بیانگر ناحیه‌ای جغرافیایی، بلکه بیانگر دولت محلی هستند که آن‌ها را مدیریت می‌کند. کمون، با وسعت سرزمینی که بر روی آن یک جمعیت از سوی شهرداری اداره می‌شود، تعیین می‌گردد (داپایس و اوتری[10]، ۲۰۰۷: ۲۶۱). ساختار سرزمینی فرانسه کاملاً ابتکاری است. سطوح آن فراوان‌اند و در واقع می‌توان پنج سطح را مشخص کرد: قدرت مرکزی (حکومت)، مناطق، بخش‌ها، ساختارهای بین جامعه‌ای و شوراهای شهر یا روستا؛ اما هیچ‌کدام نمی‌توانند قدرت قیمومیتی بر دیگری اعمال کنند؛ بنابراین، قانون اساسی اصل اداره آزاد دولت‌های سرزمینی را تضمین می‌کند (اورنجی[11]، ۲۰۰۶: ۱۱۱). با توجه به اهمیت مدیریت در توسعه شهری، در ادامه به بررسی، پاره‌ای از مکاتب مدیریت از آغاز تا عصر حاضر پرداخته شده است جدول (۳).

[10]- Dupuis & autre
[11]- Orange

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

جدول (۳). نظریه‌های مطرح در زمینه مدیریت شهری

نظریه	توضیحات
نظریه کلاسیک	سازمان همچون ماشینی می‌ماند که هدایت آن در اختیار راننده‌اش است. سایر آحاد نیروی انسانی پیچ و مهره‌های آن ماشین هستند که طبیعتاً نبایستی چشم‌داشتی به آنان داشت. بوروکراسی وبر، نظریه اداری فایول و مدیریت علمی تیلور این سه فرزند دست‌پرورده تفکرات کلاسیک، به آنچه گفتیم باوری ناشکستنی دارند (بدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۰).
نظریه بروکراسی	در بروکراسی تصمیمات از طریق یک سیستم به‌هم‌پیوسته، قوانین خشک و مجرد نظم یافته و نظارتی سازمان‌یافته قرار دارد. بروکراسی رفتار عقلایی و طرز تفکر منطقی را به سازمان وارد می‌کند به‌نحوی‌که قضاوت‌ها براساس عینیت‌ها و ملاک‌ها و مبانی مشخص صورت می‌گیرند و طبیعتاً جایی برای اعمال بوالهوسی‌ها، تصمیمات و آشنابازی باقی نمی‌گذارد. از جانب دیگر می‌توان پذیرفت که بوروکراسی انسانی را به‌عنوان عضو اصلی سازمان نادیده می‌گیرد (بدری همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۲).
نظریه اداری	نظریه اداری فایول نیز با بوروکراسی بسیار مرتبط و نزدیک است. هر دو نظریه به سازمان، از جنبه دستوری نگاه می‌کنند و ساختاری ذهنی را برای آن ترسیم می‌کنند. هر دو مدافع سازمان رسمی هستند و بر وظیفه مداری، عقلایی بودن، برخورد اصولی، سلسله‌مراتب گرایی تأکید می‌ورزند؛ اما نظریه‌پردازان اداری، تنها بر زمینه دستوری نظریه خود تکیه نمی‌کردند بلکه روش‌ها و چگونگی رسیدن به ساختار سازمانی مطلوب خویش را هم موردبحث قرار می‌دادند و ازاین‌رو تأکید آنان بر مدیریت به‌عنوان یک جز از سازمان بود تا خود سازمان (همان منبع).
نظریه مدیریت علمی	نظریه مدیریت علمی تیلور نیز تقریباً هم‌زمان با دوشاخه دیگر نظریه کلاسیک متولد شد. مدیریت علمی بر تجزیه‌وتحلیل فیزیکی کار تأکید دارد و جز نگر هستند. درحالی‌که دو نظریه دیگر بر ساخت و فرایند سازمان انسانی پافشاری می‌کنند. به‌نوعی کلان‌نگر هستند. مدیریت علمی عنصر واحدی به‌شمار نمی‌روند، بلکه فلسفه‌ای است که عناصر متشکله آن عبارت‌اند از علم به‌جای تجربه محض، هماهنگی به‌جای افتراق، همکاری به‌جای استقلال فردی و حداکثر تولید به جای محدودیت محصول.
نظریه نئوکلاسیک	با افول اندیشه‌های کلاسیک، رشد تفکرات نئوکلاسیک کم کم در روح اندیشه مدیریتی حاکم شد. هرچند نظریات نئوکلاسیک بر اساس همان چارچوب کلاسیک و یا تغییر و بسط مفاهیم آن بنا شده است، ولی یک نکته را نباید از نظر دور داشت و آن مبارزه مستقیم این نظریه با مفهوم انسان اقتصادی است. در واقع مدیریت یا تصمیم‌گیری مشارکتی که در آن کارکنان با سرپرستان و مدیران مشورت می‌کنند و در تصمیماتی که مربوط به آنان است اثر می‌گذارند، از عناصر اصلی نظریه نئوکلاسیک است، تأکید فزاینده بر این نظریه ضرورت مدیریت مشارکتی را ایجاب می‌کند (بدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۱).
نظریه سیستم‌های اجتماعی	سیر تکاملی اندیشه مدیریت، راهگشای نگرشی سیستمی به سازمان شد. در این نگرش شاهد نوعی تلفیق و همه سو نگری از سوی دانشمندان هستیم. برای این نظریه‌پردازان سازمان ساختاری است که در آن افراد برای هدفی معین در تماس متقابل با یکدیگر قرار دارد. ابعاد تولیدی و انسانی سازمان در پیوندی متقابل موردتوجه قرار می‌گیرد و این پیوند زاویه دید دانشمندان را وسیع کرده بود و در این رابطه است که نقش قوی حضور فعالانه تمام سطوح نیروی انسانی در به ثمر رسیدن اهداف سازمان مشهود شده است (فریحی، ۱۳۹۱: ۵۳).

منبع: جلیلی و عبدالهی،۱۳۹۶: ۱۵

به‌طورکلی با عنایت به تعاریف و مفاهیم و دیدگاه‌های مطرح در زمینه مدیریت شهری می‌توان گفت، هدف اساسی مدیریت شهری و نهاد شوراهای اسلامی، سازمان‌دهی و ساماندهی امور شهری با مشارکت و همکاری آحاد مختلف مردم است. اهداف مدیریت شهری و نهاد شوراهای اسلامی شهر را می‌توان این‌گونه برشمرد:

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

۱) ساماندهی توسعه‌پایدار شهری، ۲) ارتقاء و بهبود شرایط زیست مردم، ۳) حفاظت از محیط‌زیست شهری، ۴) حفاظت و بهبود محیط کالبدی شهری، ۵) جلب مشارکت مردمی در مدیریت شهری.

لازم به ذکر است، مشارکت عمومی شهروندان از طریق مدیریت شهری دارای سه هدف اصلی است: بهبود توانایی مدیریت، تعیین اولویت‌های برنامه و انجام اصلاحات. توانایی مدیریت شهری و شوراهای اسلامی زمانی بهبود می‌یابد که تلاش مدیریت در جهت پاسخگو بودن به نیازهای عمومی باشد و به‌طورکلی فلسفه اساسی شکل‌گیری حکومت‌های محلی، نهادینه‌سازی و تحقق مشارکت مردمی در مدیریت امور مربوط به خود است. بدین منظور مدیران محلی برای اداره امور محلی بایستی الزاماً سبک رهبری مشارکتی را در ارتباط با مردم محلی برگزینند و در تحقق توسعه پایدار روستایی در کلان‌شهرها عملکرد مفیدی داشته باشند.

بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته در رابطه با موضوع موردبررسی بر سنجش عملکرد و میزان رضایت‌مندی شهروندان و مردم از سازمان‌های محلی همانند شهرداری معطوف گشته است هر چند پاره‌ای از تحقیقات نیز عملکرد شوراهای اسلامی شهری و روستایی را مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند. از جمله پژوهش‌های صورت گرفته می‌توان به چند مورد به شرح زیر اشاره نمود: حکمت‌نیا و موسوی (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان میزان و عوامل مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از عملکرد شهرداری‌ها موردی شهر یزد به این نتیجه دست یافتند که میزان رضایت‌مندی شهروندان از عملکرد شهرداری در سطح متوسط به پایین قرار دارد. معمارزاده تهران و بهلولی‌زیناب (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان، ارائه الگویی اثربخش از عملکرد شوراهای اسلامی شهر (موردی: شورای اسلامی شهر تبریز) به این نتیجه دست یافتند که بر اساس الگوی بهینه و عملکرد واقعی شورا شکاف میان وضع مطلوب و موجود محاسبه‌شده و پیشنهادهای لازم برای بهبود وضعیت ارائه گردیده است. رفیعیان و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان بررسی رضایتمندی شهروندان از محیط‌های سکونتی شهری به این نتیجه دست یافتند که ارزشیابی میزان رضایت‌مندی محیطی الگوی سکونت را متشکل از طیف گسترده‌ای از مؤلفه‌های اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی می‌داند که در مجموعه تعیین‌کننده ارزش کیفیت محیط را بازگو می‌کند. رسولی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان نگرش مردم نسبت به شوراها شهری را در استان آذربایجان شرقی به این نتیجه دست یافتند که میزان ۷۴/۲ درصد جامعه مورد هدف عملکرد شوراها را در انتخاب مدیر توانا برای اداره شهر و نیز ۷۱/۳ درصد عملکرد شوراها را در شناخت کمبودها، همکاری با مسئولان اجرایی نهادها نارسایی‌ها و امکانات شهری را ضعیف ارزیابی نموده‌اند. در نهایت، شهروندان وجود نهاد شورا برای مدیریت شهری و نظارت بر عملکرد شهرداری را ضروری عنوان کرده‌اند. الهویردی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان آسیب‌شناسی رابطه بین شورای شهر با نظام سیاسی در ایران (تبیین اصول تمرکززدایی اداری در دولت محلی) به این نتیجه دست یافتند، شورای شهر در ۵ مؤلفه؛ جایگاه قانونی شورای شهر در قانون اساسی و قوانین برنامه‌های توسعه، انتخابات اعضاء شورا، لغو عضویت و انحلال شوراهای شهر، شخصیت حقوقی شورای شهر، بودجه و منابع مالی شورای شهر- شهرداری، اختیارات و استقلال عمل شوراهای شهر در ارتباط با ادارات و سازمان‌های دولتی دچار ضعف و آسیب است. امانپور و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان عملکرد شوراها در مدیریت شهری در شهر ایذه به این نتیجه دست یافتند، عملکرد ضعیف شورای ایذه با ۶۱/۳ درصد در مدیریت شهری است. قرخلو و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان اثرگذاری عملکردهای اقتصادی،

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

اجتماعی و فرهنگی شوراهای اسلامی شهرها در ایران با مطالعه شهر سردشت پرداخته و نتایج به‌دست‌آمده نشان از عملکرد ضعیف شورای شهر در بخش اقتصادی است. ژائو[12] و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهشی با عنوان چگونگی درک تأثیرات تأمین زمین بر کارایی مدیریت شهری مطالعه موردی: ۳۱۵ شهر چین به این نتیجه دست‌یافته است که توسعه پایدار شهری مستلزم توجه به ظرفیت‌سازی برای مدیریت شهری است و برای تدوین یک سیاست مؤثر شهری، دولت باید انواع کاربری اراضی و مناطق دارای عرضه نامتعادل را ارزیابی کند. وانق[13] و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان منطقه‌بندی اولویت توسعه در چین و تأثیر آن بر استراتژی مدیریت رشد شهری به این نتیجه دست یافتند که مدیریت رشد شهری موضوعی محبوب برای مناطق مطالعاتی در سراسر جهان است و DPZ در این دو منطقه بر استراتژی مدیریت رشد شهری، تحرک رشد، سطوح توسعه اقتصادی، مهاجرت و تغییر کاربری زمین تأثیر می‌گذارد. چان[14] و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان توسعه شاخص برای مدیریت پایدار پارک‌های شهری در هنگ‌کنگ به این نتیجه دست یافتند که از سطح اهمیت درک شده توسط هر شهروند نشان می‌دهد که شهروندان توجه زیادی به محوطه‌سازی می‌کنند و آنان کیفیت محیط پارک‌ها را از جنبه‌های مهم مدیریت شهری می‌دانند. به‌طورکلی بررسی پیشینه تحقیق نشان می‌دهد، در اغلب این تحقیقات به بررسی عملکرد شوراهای اسلامی شهر در مدیریت شهری و ... پرداخته‌شده و هیچ‌کدام از مطالعات بررسی‌شده به مبحث اثرگذاری عملکرد شورای شهر در فرآیند مدیریت و توسعه پایدار شهری از منظر شهروندان در کلان‌شهر تبریز نپرداخته و این موضوع نوآوری تحقیق را نشان می‌دهد و ضرورت بحث و بررسی در این زمینه در بزرگ‌ترین کلان‌شهر شمال غرب کشور با مناطق دهگانه آن دو چندان می‌کند.

روش تحقیق

تحقیق حاضر با توجه به هدف آن از نوع کاربردی و از لحاظ ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی بهره گرفته‌شده است. جهت جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات موردنیاز از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسش‌نامه و مصاحبه) بهره گرفته‌شده است. قلمرو مکانی تحقیق کلان‌شهر تبریز و جامعه‌آماری نیز کلیه شهروندان و ساکنان بالای ۱۸ سال می‌باشد. این کلان‌شهر طبق سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ دارای ۱۵۵۸۶۹۳ نفر جمعیت و ۴۹۷۸۹۸ خانوار بوده است. با توجه زیاد بودن حجم جامعه آماری و عدم امکان مطالعه همه آن‌ها از روش نمونه‌گیری و برای انتخاب نمونه از فرمول کوکران با احتمال خطای ۷۰ درصد، تعداد ۳۲۷ شهروند به‌عنوان حجم نمونه تحقیق انتخاب شدند. سپس برحسب جمعیت هر مناطق دهگانه تبریز تعداد نمونه هر منطقه با فرمول تناسب انتخاب است جدول (۴).

12- Xu et al
13- Wang
14- Chan

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

جدول (۴). جمعیت و خانوار شهر تبریز به تفکیک مناطق

شهر و مناطق	خانوار	جمعیت	تعداد نمونه
کل شهر تبریز	۴۹۷،۸۹۸	۱،۵۵۸،۶۹۳	۳۲۷
منطقه ۱	۶۸،۸۹۸	۲۱۸،۶۴۷	۴۵
منطقه ۲	۶۲،۳۴۸	۱۹۶،۵۰۷	۴۰
منطقه ۳	۷۴،۲۶۷	۲۲۹،۴۷۴	۴۸
منطقه ۴	۱۰۲،۴۸۱	۳۱۵،۱۸۳	۶۶
منطقه ۵	۴۰،۲۷۳	۱۲۶،۱۲۴	۲۶
منطقه ۶	۳۱،۹۱۷	۹۸،۹۱۰	۲۱
منطقه ۷	۴۹،۴۱۹	۱۵۵،۸۷۲	۳۲
منطقه ۸	۱۰،۱۹۱	۲۹،۳۸۴	۷
منطقه ۹	۲۰۲	۶۳۴	۵
منطقه ۱۰	۵۷،۹۰۲	۱۸۷،۹۵۸	۳۷

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

نحوه نمونه‌برداری نیز با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای به تفکیک مناطق دهگانه کلان‌شهر تبریز انجام گرفت. تا بر مبنای آن فرآیند ایجاد تحلیل‌های مکانی در سیستم اطلاعات جغرافیایی به شکلی منطقی ایجاد گردد. در ادامه به جهت تحلیل بهتر پرسش‌نامه‌ای در زمینه شاخص‌های تحقیق تدوین شد که در ادامه مؤلفه‌های و شاخص‌های تحقیق آورده شده است. لازم به ذکر است که جهت تعیین روایی شاخص‌ها از نظرات کارشناسان و اساتید دانشگاهی و جهت تعیین روایی پرسش‌نامه نیز پس از تکمیل ۳۰ مورد از آن‌ها با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ استفاده گردید که پایایی آن ۰/۸۰۱ برآورد شده که قابل‌اعتماد بود.

جدول (۵). متغیرهای عملکرد شورای شهر در مدیریت شهری

مؤلفه
شورای شهر تا چه میزان توانسته است در زمینه آسایش و زیبایی شهر تأثیرگذار باشد؟ شورای شهر تا چه میزان توانسته است نیازها و نارسائی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شهر را برطرف کند؟ شورای شهر تا چه میزان توانسته است بر ساخت‌وسازهای عمرانی شهر نظارت داشته باشد؟ شورای شهر تا چه میزان توانسته است خواسته‌های شهروندان را برآورد نماید؟ شورای شهر تا چه میزان، در رسیدگی به خواسته‌ها و نیازهای شما پاسخگو بوده است؟ شورای شهر تا چه میزان توانسته است از سد معبر شدن در پیاده‌روها نظارت داشته باشد؟ شورای شهر تا چه میزان توانسته است در زمینه آموزش و ارتقای آگاهی شهروندان برای ملاک قرار دادن اصول و ارزش‌های علمی، تجربی و اخلاقی در انتخاب اعضای شوراها مؤثر واقع شود؟ شورای شهر تا چه میزان توانسته است در پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی و رفاهی شهر مؤثر باشد؟ شورای شهر تا چه میزان توانسته است در زمینه سرمایه‌گذاری و درآمدزایی برای شهر موفق باشد؟ تأثیرگذاری شورای شهر در ایجاد شهر سالم برای زندگی مردم و نزدیک شدن به استانداردهای شهری تا چه میزان بوده؟ میزان هماهنگی شوراها با دیگر سازمان‌های شهری چقدر است؟ میزان رضایت شهروندان از محیط شهری چقدر است؟ شورا تا چه میزان توانسته است در زمینه نظافت و بهداشت شهر نظارت داشته باشد؟ شهرداران منتخب شورا تا میزان توانسته‌اند در زمینه‌ی مدیریت شهر موفق باشند؟ شورا تا چه میزان توانسته است در زمینه‌ی توسعه و بهبود حمل‌ونقل شهری مؤثر باشد؟ شورای شهر تا چه میزان در زیباسازی شهر مؤثر بوده است؟

منبع: پیری و بختیاری، ۱۳۹۵؛ امانپور و همکاران، ۱۳۹۴؛ قرخلو و همکاران، ۱۳۹۴؛ رسولی و همکاران، ۱۳۸۹؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ کماسی و حسینی، ۱۳۹۳

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

جدول (۶). شاخص‌های توانمندی شوراهای اسلامی شهر

شاخص‌ها	سنجه‌ها
سازمان‌دهی و هماهنگی	کاهش مالیات یا به تأخیر انداختن سررسید پرداخت توسط مدیران؛ اتحاد و مشارکت بین مسئولان و ساکنان محلی؛ مشارکت شوراهای اسلامی و در نشست‌های برنامه‌ریزی با مردم؛ هماهنگی نیروهای دولتی عمل‌کننده مرتبط با شهر.
تأمین نیروی انسانی	میزان آموزش و ظرفیت‌سازی مردم؛ میزان توانمندسازی مردم از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی؛ تلاش برای عضویت درآوردن افراد محلی در زمینه‌های مختلف در محلات؛ برگزاری دوره‌های آموزشی مختلف در سطح محلات.
هدایت و رهبری	ایجاد انگیزه در مردم، توسط مدیران؛ اطلاع‌رسانی و گزارش‌دهی شفاف در مورد فعالیت‌های خود؛ ایجاد ارتباط با داخل و خارج از شهر.
افزایش ظرفیت‌های اجتماعی	تقویت میزان مشارکت مردم در امور مختلف؛ اعتماد و انسجام محلی کشاورزان؛ توجه به دانش بومی و میزان بهره‌گیری از آن.
برنامه‌ریزی	شناسایی مشکلات مردم از طریق شوراها؛ جمع‌آوری و استفاده از دیدگاه‌های مردم؛ اولویت‌بندی مشکلات با همکاری مردم.

منبع: رشیدپور، ۱۳۸۹؛ دانیدا[۱۵]، ۲۰۰۷؛ ویلچ و دیونس[۱۶]، ۲۰۰۸ و مطالعات کتابخانه‌ای محقق

جدول (۷). ابعاد، شاخص‌ها و مؤلفه‌های توسعه پایدار شهری

ابعاد	شاخص	مؤلفه
اقتصادی	اشتغال	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و کسب‌وکارهای جدید؛ افزایش زمینه‌های اشتغال در بخش صنایع؛ افزایش انگیزه جهت بهبود وضعیت کار و فعالیت؛ میزان اشتغال در زمینه‌های خدماتی
	درآمد	افزایش میزان درآمد مردم؛ وجود زمینه‌های درآمد پایدار برای خانوارهای شهری؛ افزایش میزان قیمت کالاهای اساسی؛ درآمد پایدار شهرداری؛ قیمت مسکن و زمین در شهر؛ افزایش تنوع‌بخشی به منابع درآمدی طبقات پایین مردم در شهر
	سرمایه‌گذاری	دسترسی مردم به خدمات مالی و اعتباری، فرصت‌های پس‌انداز برای کارآفرینان و صاحبان مشاغل، میزان سرمایه‌گذاری در مشاغل مدرن و جدید؛ میزان سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی
اجتماعی	مشارکت و همکاری	میزان همدلی میان مردم محلات شهر؛ میزان مشارکت مردم در امور مربوط به شهر؛ مشارکت در تأمین هزینه‌های عمومی در سطح محلات؛ همیاری در تأمین برخی از هزینه‌های خدمات شهرداری؛ میزان همدلی در میان اهالی شهر در سطح محلات؛ میزان همکاری مردم با شوراهای اسلامی و شهرداری
	امنیت اجتماعی	میزان جرائم، ناهنجاری و ناسازگاری در سطح شهر؛ احساس امنیت در آپارتمان‌ها و خانه‌های مسکونی شهر؛ تغییر در ارزش‌های مردم و گسترش فرهنگ غربی، میزان رفتارهای غصب آلود مردم نسبت به همدیگر
	اعتماد اجتماعی	میزان اعتماد به شوراهای اسلامی و شهرداری، میزان اعتماد مردم به نهادهای دولتی و دستگاه‌های اجرایی، میزان اعتماد مردم نسبت به همدیگر
	مهاجرت	میزان مهاجرت مردم از مرکز شهر به مناطق حاشیه ای شهر؛ افزایش مهاجرت از روستاهای و شهرهای اطراف به شهر تبریز؛ افزایش جمعیت سالمندان و بازنشستگان

15- Danida
16- Welch- Devin

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

زیست‌محیطی	تغییرات کاربری	افزایش تغییرات کاربری در سطح شهر؛ کاهش تنوع تبلیغات محیطی در سطح شهر؛ تغییرات کاربری مسکونی به کاربری‌های تجاری؛ ساخت‌وساز با برنامه در مناطق حاشیه شهر؛ افزایش تخلفات در ساختمان‌سازی؛ تبدیل فضای سبز و زمین‌های کشاورزی به سایر کاربری‌ها؛ تغییرات کاربری‌ها در محلات غیررسمی و حاشیه‌ای شهر
	آلودگی محیط	میزان آلودگی محیط‌زیست شهر؛ همکاری مردم در تأمین هزینه‌های نگهداری محیط شهر؛ میزان آلودگی هوای شهر در سال
کالبدی	زیرساخت‌ها	توسعه زیرساخت‌های آب، برق، تلفن، گاز، شبکه فاضلاب و اینترنت؛ گسترش راه‌ها و دسترسی بهتر به حمل‌ونقل عمومی؛ دسترسی به خدمات آموزشی، فرهنگی، ورزشی، درمانی و ...؛ استفاده روستاهای ادغام‌شده از خدمات و امکانات زیرساختی و رفاهی بافت مدرن؛ از بین رفتن اراضی کشاورزی و تبدیل آن‌ها به توسعه شهری
	مسکن	تخریب و بازسازی مساکن فرسوده؛ تحول بیشتر الگوی مسکن به سمت مساکن شهری و الگوی برنامه‌ریزی‌شده؛ جایگزینی الگوی سنتی مسکن با ساختمان‌های چند خانواری و چندطبقه؛ توسعه آپارتمان‌نشینی لوکس و به شیوه غربی
	شهر خلاق	رضایت از سرمایه انسانی خلاق مانند تعداد دانشجویان، فرهنگیان، هنرمندان، شاغلان با تحصیلات عالی و ...؛ رضایت از نوآوری مانند تعداد واحدهای تحقیق و توسعه، تعداد اختراعات، تعداد پارک‌ها و مراکز رشد علم و فناوری، توسعه فعالیت‌های تحقیق و ...؛ رضایت از سرمایه اجتماعی مانند مشارکت، انسجام، تعاون و همیاری، اعتماد اجتماعی و روابط و ...؛ رضایت از کیفیت‌زندگی مانند فرهنگ گردشگری، اوقات فراغت، زیست‌محیطی، اقتصادی و ...؛ رضایت از مقیاس مانند اندازه جمعیت و فضایی جغرافیایی؛ رضایت از صنایع خلاق مانند تعداد موزه‌ها، کتابخانه‌ها، مراکز اقامتی و تفریحی، پذیرایی، چاپخانه‌ها و ...

منبع: بیکدلی و همکاران، ۱۳۹۶؛ درویشی و همکاران، ۱۳۹۹؛ نیک پور و همکاران، ۱۳۹۴؛ متقی و همکاران، ۱۳۹۸؛ University of Dortmund, 2001؛ اکبرپور سراسکانرود، ۱۳۹۰

همچنین، جهت تجزیه‌وتحلیل اطلاعات و داده‌های به‌دست‌آمده، از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. چنانچه، جهت سنجش عملکرد شوراهای اسلامی شهر از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای و کروسکال والیس، جهت سنجش میزان توانمندی شوراهای اسلامی در پیشبرد مسائل مختلف شهر از آزمون کروسکال والیس و تی تک نمونه‌ای و نهایتاً جهت سنجش اثرات عملکرد شوراهای اسلامی شهر در توسعه‌پایدار شهری تبریز از آزمون‌های تحلیل واریانس، رگرسیون چند متغیر و تحلیل‌مسیر استفاده شده است جداول (۵ تا ۷).

معرفی محدوده مورد مطالعه

کلان‌شهر تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی در گوشه شمال غربی کشور و در امتداد محور بین‌المللی تهران- بازرگان که ایران را به اروپا متصل می‌سازد قرار گرفته است. به لحاظ ویژگی‌های جغرافیایی و طبیعی، موقعیت استقرار شهر تبریز و هسته اولیه شکل‌گیری شهر حاکی از مناسب‌ترین و مساعدترین عوامل جغرافیایی بوده که به‌دلیل همین مواهب و مساعدت‌های جغرافیایی در روند تاریخی توسعه فیزیکی به یکی از بزرگ‌ترین شهرهای کشور تبدیل شده است. در واقع شهر تبریز در یکی از بی‌نظیرترین موقعیت‌های جغرافیایی شکل‌گرفته که علیرغم بسیاری از مشابهت‌های جغرافیایی در توان‌های سرزمین که باعث جذب جمعیت و استقرار

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

سکونتگاه‌های انسانی می‌شوند، از توان‌ها و محدودیت‌های آشکار و پنهان نیز بهره‌مند است که در روند تاریخی توسعه شهر اثرگذار گردیده است. شکل (۱) موقعیت شهر تبریز را نشان می‌دهد.

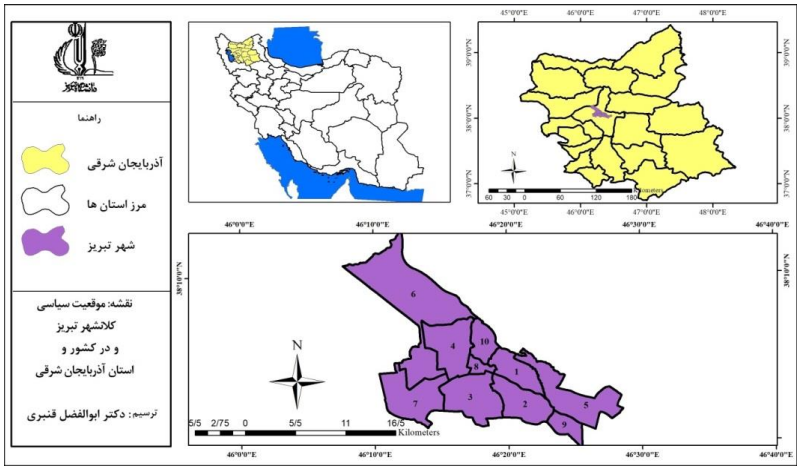

شکل (۱). موقعیت جغرافیایی شهر تبریز در استان در کشور

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد، از مجموع ۳۲۷ نفر پاسخگو، ۸۵/۹ درصد را مردان و ۱۴/۱ درصد را زنان، بانوان و دختران تشکیل می‌دهند و میانگین سنی جامعه آماری در این تحقیق ۴۱/۴۹ سال است. از نظر سطح سواد نیز، ۱/۸ درصد بی‌سواد و ابتدایی، ۵/۸ درصد راهنمایی و متوسطه، ۱۹/۹ درصد دیپلم، ۱۲/۲ درصد فوق‌دیپلم، ۳۴/۳ درصد دارای مدرک لیسانس، ۲۵/۱ درصد دارای تحصیلات در سطح فوق‌لیسانس و ۰/۹ درصد نیز دارای مدرک دکتری بودند. از لحاظ درآمد نیز، ۱۳/۵ درصد پاسخگویان (۴۴ نفر) درآمد ماهانه کمتر از ۱ میلیون تومان در ماه، ۸ درصد دیگر از اعضای نمونه درآمدی ماهانه بین ۱ الی ۲ میلیون تومان در ماه، ۲۸/۷ درصد آنان نیز درآمدی ماهانه بین ۲ الی ۳ میلیون تومان در ماه و ۴۹/۸ درصد دیگر از اعضای نمونه درآمدی بالاتر از ۳ میلیون تومان در ماه داشته‌اند. همچنین، از نظر شهروندان تحصیلات، تجربه، کارآمدی نیز با میانگین ۳/۵۴ درصد تأثیر مهمی در پیروزی کاندیدهای شورای شهر در انتخابات دارد و برخلاف گفته‌های غالب، مهم‌ترین معیارهای انتخاب کاندیدها به‌عنوان شورای شهر در بین جامعه‌آماری در سطح کلان‌شهر تبریز عبارت‌اند از: تحصیلات، تخصص، تجربه و کارآمدی. لذا، پیروزی کاندیدها در انتخابات منوط بر وجود برنامه‌ریزی درست و منطقی، تحصیلات مرتبط با امور شهر و کارآمدی و غیره است و رابطه فامیلی در کلان‌شهر در سطح متوسطی تأثیرگذار جدول (۸).

جدول (۸). مهم‌ترین معیارها در انتخاب شوراها از نظر شهروندان

معیارها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
رابطه خویشاوندی یا طایفه‌ای	۷/۷,۳	۱۵/۳	۳۸/۸	۱۸/۳	۲۰/۲	۳/۲۸
تحصیلات، تجربه، کارآمدی	۴/۳	۹/۵	۳۱/۲	۳۷/۶	۱۷/۴	۳/۵۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

بررسی عملکرد شورای اسلامی در مدیریت شهری تبریز

در این قسمت از تحقیق، به بررسی عملکرد شورای اسلامی شهر در مدیریت‌شهری با استفاده از آزمون تی‌تک نمونه‌ای پرداخته شده است. نتایج نشان داد، میانگین این شاخص در کل شهر تبریز ۲/۷۶ و آمار تی آن ۶/۵۹- است که وضعیت نامطلوب عملکرد شورای شهر را نشان می‌دهد جدول (۹).

جدول (۹). بررسی عملکرد شورای شهر در مدیریت کلان‌شهر تبریز با استفاده از آماره t

مطلوبیت عددی مورد آزمون= ۳							
مؤلفه‌ها	میانگین	آماره T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
						حد پائین	حد بالا
عملکرد شورای شهر در مدیریت شهری	۲/۷۶	۶/۵۹-	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۳۲۷-	۰/۳۰۸-	۰/۱۶۷-

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

همچنین بررسی فضایی و مکانی عملکرد شوراهای اسلامی در مدیریت شهری در کلان‌شهر تبریز نشان داد، عملکرد شورای اسلامی این شهر در مناطق ۹ (با میانگین رتبه‌ای ۲۴۸/۸۰)، ۸ (با میانگین رتبه‌ای ۲۳۹/۳۸) و ۲ (با میانگین رتبه‌ای ۲۰۴/۳۳) از نظر جامعه آماری (پاسخگویان تحقیق) مطلوب ارزیابی شده است و وضعیت در مناطق ۶ با میانگین رتبه‌ای ۸۷/۹۵ و ۴ با میانگین رتبه‌ای ۱۲۶/۰۷ به‌صورت غیرقابل‌قبول ارزیابی شده است. به نظر می‌رسد، از جمله علل آن، ایجاد زمینه آسایش شهروندان و زیبایی شهر، برطرف کردن نیازها و نارسائی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شهر، نظارت بر ساخت‌وسازهای عمرانی شهر، برآورد کردن خواسته‌های اساسی شهروندان، رسیدگی به خواسته‌ها و نیازهای شهروندان، نظارت در سد معبر شدن در پیاده‌روها، آموزش و ارتقای آگاهی شهروندان، مؤثر در پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی و رفاهی شهر، موفق در زمینه سرمایه‌گذاری و درآمدزایی، تأثیرگذاری شورای شهر در ایجاد شهر سالم برای زندگی و غیره بوده است جدول (۱۰).

جدول (۱۰). رتبه‌بندی مناطق ده‌گانه تبریز از نظر عملکرد شورای اسلامی در مدیریت شهری

مناطق شهری	عملکرد شورای اسلامی در مدیریت شهری		
تبریز	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	رتبه
منطقه ۱	۴۵	۲۰۲/۴۱	۴
منطقه ۲	۴۰	۲۰۴/۳۳	۳
منطقه ۳	۴۷	۱۵۱/۰۲	۷
منطقه ۴	۶۷	۱۲۶/۰۷	۹
منطقه ۵	۲۶	۱۵۰/۰۶	۸
منطقه ۶	۲۱	۸۷/۹۵	۱۰
منطقه ۷	۳۲	۱۸۲/۲۷	۵
منطقه ۸	۸	۲۳۹/۳۸	۲
منطقه ۹	۵	۲۴۸/۸۰	۱

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

مناطق شهری	عملکرد شورای اسلامی در مدیریت شهری		
تبریز	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	رتبه
منطقه ۱۰	۳۶	۱۶۸/۳۹	۶
کرویسکال والیس	۵۱/۲۳		
درجه آزادی	۹		
سطح معناداری	۰/۰۰۰		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

بررسی سطح توانمندی شورای اسلامی تبریز

در این قسمت از تحقیق نیز به بررسی وضعیت توانمندی شوراهای اسلامی کلان‌شهر تبریز از دیدگاه مردم و پاسخگویان با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای پرداخته شده است. نتایج حاصله نشان داد، میانگین همه شاخص‌ها کمتر از مطلوبیت عددی ۳ بوده و آماره تی آن‌ها به‌صورت منفی برآورد شده و سطح معناداری همه شاخص‌ها در سطح آلفای ۰/۰۵ درصد معنادار و تفاوت آن‌ها از میانگین عددی به‌صورت منفی بوده است. لذا، می‌توان گفت که شوراهای اسلامی کلان‌شهر تبریز از نظر شاخص‌های "ساماندهی و هماهنگی، تأمین نیروی انسانی، هدایت و رهبری، افزایش ظرفیت‌های اجتماعی و برنامه‌ریزی" عملکرد مثبتی در سطح شهر نداشته و پاسخگویان تحقیق از توانمندی آن‌ها در مسائل مختلف شهر ناراضی بودند. در بین شاخص‌های موردبررسی "تأمین نیروی انسانی" با میانگین ۲/۸۶ و آماره تی ۳/۲۱- وضعیت بهتری نسبت به سایر شاخص‌ها داشت و شاخص برنامه‌ریزی اصولی برای توسعه‌پایدار شهر نیز با میانگین ۲/۲۸ و آماره تی ۱۴/۷۸- در وضعیت بدتری قرار دارد جدول (۱۱).

جدول (۱۱). بررسی توانمندی شورای شهر در مدیریت مسائل شهری با استفاده از آماره t

مطلوبیت عددی: ۳						
شاخص‌های توانمندی	میانگین	آماره T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	وضعیت
ساماندهی و هماهنگی	۲/۴۳	۲۱/۹۲-	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۶۱۲-	نامطلوب
تأمین نیروی انسانی	۲/۸۶	۳/۲۱-	۳۲۶	۰/۰۰۱	۰/۲۱۶-	نامطلوب
هدایت و رهبری	۲/۴۹	۱۱/۲۳-	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۵۹۱-	نامطلوب
افزایش ظرفیت‌های اجتماعی	۲/۴۹	۱۸/۰۵-	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۵۶۴-	نامطلوب
برنامه‌ریزی	۲/۲۸	۱۴/۷۸-	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۸۰۵	نامطلوب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

در این قسمت به بررسی شاخص کل توانمندی شوراهای اسلامی در مدیریت کلان‌شهر تبریز در بین مناطق مختلف این شهر نیز نشان داد که شوراهای اسلامی کلان‌شهر تبریز در منطقه ۵ (با میانگین رتبه‌ای ۲۵۳/۲۱)، منطقه ۸ (با میانگین رتبه‌ای ۲۳۹/۴۴) و منطقه ۱۰ (با میانگین رتبه‌ای ۲۰۹/۵۷) عملکرد و توانمندی خوب و بهتری نسبت به سایر مناطق داشته‌اند و در منطقه ۶ (با میانگین رتبه‌ای ۹۲)، منطقه ۴ (با میانگین رتبه‌ای ۱۱۷/۹۹) و منطقه ۳ با میانگین رتبه‌ای ۱۱۹/۹۰ این میزان در پایین‌ترین سطح از نظر رتبه‌بندی قرار دارد و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

پاسخگویان از توانمندی شوراهای اسلامی در این مناطق در زمینه مدیریت شهر تبریز رضایت نداشتند جدول (۱۲).

جدول (۱۲). بررسی توانایی شورای شهر در شاخص کل توانمندی شوراهای اسلامی در مدیریت شهر

مناطق شهری	شاخص کل توانمندی شوراهای اسلامی		
	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	رتبه
منطقه ۱	۲/۶۶	۲۰۴/۲۹	۴
منطقه ۲	۲/۵۸	۱۶۷/۸۱	۶
منطقه ۳	۲/۴۰	۱۱۹/۹۰	۸
منطقه ۴	۲/۷	۱۱۷/۹۹	۹
منطقه ۵	۲/۸۳	۲۵۳/۲۱	۱
منطقه ۶	۲/۲۶	۹۲	۱۰
منطقه ۷	۲/۵۴	۱۶۸/۷۲	۵
منطقه ۸	۲/۸۲	۲۳۹/۴۴	۲
منطقه ۹	۲/۵۷	۱۶۱/۴۰	۷
منطقه ۱۰	۲/۷۰	۲۰۹/۵۷	۳
کرویسکال والیس	۸۳/۴۷		
درجه آزادی	۹		
سطح معناداری	۰/۰۰۰		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

بررسی نقش عملکرد شورای اسلامی تبریز در تحقق توسعه پایدار

در این قسمت از تحقیق ابتدا به بررسی وضعیت ابعاد توسعه‌پایدار شهری در شاخص‌های موردنظر پرداخته شده است. لذا، نتایج در زمینه بعد اقتصادی نشان داد، همه شاخص‌های بعد اقتصادی کمتر از مطلوبیت عددی ۳ برآورد شده و عملکرد شوراهای اسلامی کلان‌شهر تبریز در شاخص اشتغال با آماره ۱۴/۴۰-، شاخص درآمد با آماره ۴/۶۵- و شاخص جذب سرمایه‌گذاری با ۶/۲۶- منفی بوده و عملکرد آنان در شاخص‌های اقتصادی مطلوب نبوده است و جهت بهبود وضعیت اقتصادی شهروندان نیاز به برنامه‌ریزی بلندمدت و جلب مشارکت شهرنشینان و سرمایه‌داران شهری در امور مربوط به شهر است. همچنین تفاوت آن‌ها از میانگین عددی به‌صورت منفی برآورد شده است. به‌طوری‌که مدیران شهری در زمینه‌های ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و کسب‌وکارهای جدید در سطح شهر، افزایش زمینه‌های اشتغال در بخش صنایع کارگاهی کوچک، افزایش انگیزه جهت بهبود وضعیت کار و فعالیت موجود و فعال، افزایش میزان اشتغال در بخش خدماتی، فراهم کردن زمینه‌های درآمد پایدار، ایجاد ثبات در قیمت کالاهای اساسی، ایجاد درآمد پایدار شهرداری، ایجاد ثبات در قیمت مسکن و زمین، افزایش تنوع‌بخشی به منابع درآمدی طبقات پایین مردم و حاشیه‌نشین در شهر، سهولت دسترسی به خدمات مالی و اعتباری، ایجاد فرصت‌های پس‌انداز برای صاحبان مشاغل، میزان سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی و ... موفق عمل نکرده‌اند و مردم از عملکرد مدیران شهری رضایت ندارند جدول (۱۳).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

جدول (۱۳). وضعیت شاخص‌های بعد اقتصادی با استفاده از آماره t

مطلوبیت عددی: ۳						
شاخص‌های اقتصادی	میانگین	آماره T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	وضعیت
اشتغال	۲/۴۱	-۱۴/۴۰	۳۲۶	۰/۰۰۰	-۰/۵۸۷	نامطلوب
درآمد	۲/۸۱	-۴/۶۵	۳۲۶	۰/۰۰۰	-۰/۱۹۵	نامطلوب
سرمایه‌گذاری	۲/۷۵	-۶/۲۶	۳۲۶	۰/۰۰۰	-۰/۲۵۲	نامطلوب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

نتایج در بعد اجتماعی (مشارکت و همکاری، امنیت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مهاجرت) توسعه پایدار شهری نشان داد، شاخص‌های امنیت اجتماعی با میانگین ۳/۱۲ و آماره ۳/۴۲ و شاخص مهاجرت با میانگین ۳/۲۶ و آماره ۶/۰۶ در وضعیت مطلوبی قرار دارند. چنانچه در تبریز امنیت اجتماعی با همت نیروی‌های نظامی و انتظامی و تلاش مسئولان شهری در وضعیت بهتری و قابل قبولی قرار دارد و از نظر جذب مهاجر نیز، تبریز یکی از مهاجرپذیرترین شهرهای شمال غرب کشور است و در طی دهه‌های اخیر روستاییان زیادی را در خود جذب کرده است؛ اما وضعیت بعد اجتماعی در شاخص مشارکت و همکاری جمعی با میانگین ۲/۴۶ و آماره تی ۱۳/۸۸- و اعتماد اجتماعی با میانگین ۲/۶۳ و آماره تی ۸/۱۱- در وضعیت نامطلوبی قرار دارند جدول (۱۴).

جدول (۱۴). وضعیت شاخص‌های بعد اجتماعی با استفاده از آماره t

مطلوبیت عددی: ۳						
شاخص‌های اجتماعی	میانگین	آمارهT	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	وضعیت
مشارکت و همکاری	۲/۴۶	-۱۳/۸۸	۳۲۶	۰/۰۰۰	-۰/۵۳۰	نامطلوب
امنیت اجتماعی	۳/۱۲	۳/۴۲	۳۲۶	۰/۰۰۱	۰/۱۲۴	مطلوب
اعتماد اجتماعی	۲/۶۳	-۸/۱۱	۳۲۶	۰/۰۰۰	-۰/۳۶۳	نامطلوب
مهاجرت	۳/۲۶	۶/۰۶	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۲۶۹	مطلوب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

نتایج در زمینه بعد زیست‌محیطی توسعه‌پایدار شهری نیز نشان داد، شاخص‌های تغییر کاربری اراضی با میانگین ۳/۴۱ و آماره تی ۱۱/۴۸ و شاخص آلودگی محیطی با میانگین ۳/۰۶ و آماره ۱/۶۶ در وضعیت مطلوبی قرار دارند. چنانچه در کلان‌شهر تبریز تغییر کاربری غیرقانونی و ساخت‌وسازهای غیرمجاز در حد خیلی ناچیزی انجام می‌شود و نهاد شهرداری و شوراهای اسلامی بر این امر به‌صورت شبانه‌روزی نظارت کامل دارند و آلودگی محیطی در شهر تبریز خیلی کم بوده و تبریز از جمله شهرهای است که در آن آلودگی محیطی در حد خیلی ناچیزی است و زباله‌های شهری به‌صورت منظم و به‌موقع توسط عوامل شهرداری جمع‌آوری می‌شود و تنها در ماه‌های آذر و دی به خاطر وارونه شدن هوا گاهی آلودگی هوا اتفاق می‌افتد جدول (۱۵).

جدول (۱۵). وضعیت شاخص‌های بعد زیست‌محیطی با استفاده از آماره t

مطلوبیت عددی: ۳						
شاخص‌های محیطی	میانگین	آمارهT	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	وضعیت
تغییر کاربری	۳/۴۱	۱۱/۴۸	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۴۱۸	مطلوب
آلودگی محیطی	۳/۰۶	۱/۶۶	۳۲۶	۰/۰۹۷	۰/۰۶۲	مطلوب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

نتایج در زمینه شاخص‌های کالبدی نیز نشان داد، شاخص‌های زیرساخت‌ها با میانگین ۳/۲۰ و آماره تی ۴/۷۸، شاخص مسکن با میانگین ۳/۳۱ و آماره تی ۸/۱۳ و شاخص شهر خلاق با میانگین ۳/۳۳ و آماره ۷/۷۲۴ در وضعیت مطلوبی قرار دارند. چنانچه، زیرساخت‌های آب، برق، تلفن، گاز، شبکه فاضلاب و اینترنت، معابر و خیابان‌ها در وضعیت خیلی خوبی قرار دارند و دسترسی به حمل‌ونقل عمومی (اتوبوس، مترو، تاکسی، BRT و ...) با گسترش مترو تبریز نیز سهولت پیدا کرده است. چنانچه، اغلب شهروندان به خدمات آموزشی، فرهنگی، ورزشی، درمانی و ... دسترسی دارند و در طی سال‌های اخیر تحول بیشتر و سریع‌تری در الگوی مسکن و آپارتمان اتفاق افتاده و الگوی سنتی مسکن با ساختمان‌های چند خانواری و چندطبقه جایگزین شده و آپارتمان‌نشینی لوکس و به شیوه غربی توسعه پیدا کرده است جدول (۱۶).

جدول (۱۶). وضعیت شاخص‌های بعد کالبدی با استفاده از آماره *t*

مطلوبیت عددی: ۳						
شاخص‌های کالبدی	میانگین	آماره T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	وضعیت
زیرساخت‌ها	۳/۲۰	۴/۷۸	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۲۰۰	مطلوب
مسکن	۳/۳۱	۸/۱۳	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۳۰۵	مطلوب
شهر خلاق	۳/۳۳	۷/۷۲	۳۲۶	۰/۰۰۰	۰/۳۲۵	مطلوب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

در ادامه نیز تحلیل واریانس میزان تأثیرگذاری عملکرد شوراهای اسلامی و مدیران شهری در توسعه‌پایدار شهر تبریز نشان داد که این فعالیت‌ها در شهر تبریز ۰/۸۳ درصد تأثیر مثبت در تحقق توسعه‌پایدار شهری در کلان‌شهر تبریز داشته است. همچنین با توجه به اینکه میزان آماره آزمون دوربین واتسون بین ۱/۵ الی ۲/۵ قرار دارد، لذا می‌توان رابطه خطی آزمون را ادامه داد جدول (۱۷).

جدول (۱۷). تحلیل واریانس اثرات عملکرد شوراهای اسلامی در توسعه پایدار شهر

دوربین واتسون	اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح‌شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه (R)
۲/۰۱۱	۰/۱۹۴۸	۰/۸۳۵	۰/۸۳۷	۰/۹۱۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

همین‌طور جدول (۱۸) نشان‌دهنده معنی‌داری همه ابعاد توسعه‌پایدار شهری در آزمون تحلیل‌واریانس می‌باشد و تأثیر ۶۲ درصدی اثر رگرسیونی را در کلان‌شهر تبریز را نشان می‌دهد. بر همین اساس می‌توان آزمون رگرسیون را ادامه داد. همچنین، سطح معنی‌داری نیز طبق سطح اطمینان ۹۵٪، کمتر از ۰/۰۵ است. ازاین‌رو همبستگی به‌دست‌آمده مورد تأیید بوده و می‌توان آن را به کل جامعه آماری تعمیم داد.

جدول (۱۸). تحلیل واریانس مبتنی بر وجود رابطه خطی بین توسعه پایدار شهری و عملکرد مسئولین شهری

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره آزمون F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۶۲/۷۹	۴	۱۵/۱۶۹۹	۴۱۳/۳۸۹	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱۲/۲۲	۳۲۲	۰/۰۳۸		
کل	۷۵/۰۲۴	۳۲۶			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره هم نشان داد که بعد اقتصادی به میزان بتای ۰/۴۳۲ و با سطح معناداری ۰/۰۰۰، بعد اجتماعی به میزان بتای ۰/۳۷۰ با سطح معناداری ۰/۰۰۰، بعد زیست‌محیطی با میزان بتای ۰/۲۵۶ با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و بعد کالبدی نیز با میزان بتای ۰/۲۱۰ با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و تأثیر خیلی به نسبت کمتری در تحقق توسعه‌پایدار شهری از دیدگاه شهرنشینان و شهروندان نمونه داشته است. لذا، می‌توان گفت که بهبود عملکرد شوراهای اسلامی شهر در ابعاد اقتصادی و اجتماعی تأثیر چشم‌گیری در تحقق توسعه پایداری شهری کلان‌شهر تبریز دارد جدول (۱۹).

جدول (۱۹). معادله رگرسیون خطی بین عملکرد شوراهای اسلامی و تحقق توسعه پایدار شهری

متغیر	ضریب غیراستاندارد		ضریب استاندارد	T	سطح معناداری
	B	خطای استاندار	BETA		
عرض از مبدأ	-۰/۱۷۲	۰/۰۹۰		-۱/۹۰۷	۰/۰۵۷
اقتصادی	۰/۳۴۲	۰/۰۲۳	۰/۴۳۲	۱۴/۶۱۹	۰/۰۰۰
اجتماعی	۰/۳۵۷	۰/۰۳۱	۰/۳۷۰	۱۱/۴۰۷	۰/۰۰۰
زیست‌محیطی	۰/۲۵۶	۰/۰۲۹	۰/۲۵۶	۸/۶۸	۰/۰۰۰
کالبدی	۰/۱۶۳	۰/۰۲۰	۰/۲۱۰	۸/۰۱۸	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

در ادامه تحقیق به بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم عملکرد مدیران شهری بخصوص شوراهای اسلامی در تحقق توسعه‌پایدار شهری با استفاده از مدل تحلیل‌مسیر پرداخته شده است شکل (۲).

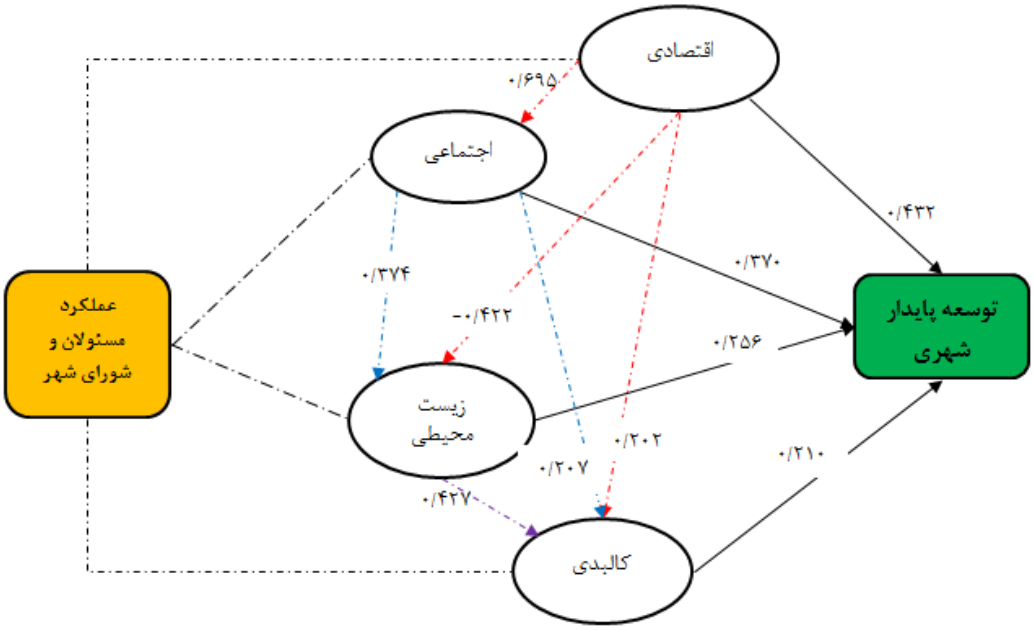

شکل (۲). مدل تحلیل مسیر اثرات عملکرد شوراهای اسلامی و تحقق توسعه پایدار شهری

برای انجام آزمون تحلیل‌مسیر ابتدا بین متغیر وابسته (عملکرد شوراهای اسلامی) و متغیرهای مستقل (ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی) رگرسیون گرفته شد و در بقیه مراحل هر یک از شاخص‌ها که

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

بیشترین ضریب بتا (BETA) را داشته‌اند به‌عنوان متغیر وابسته و سایر عوامل متغیر مستقل فرض شدند. چنانچه در شکل فوق ملاحظه می‌شود، میزان و نوع تأثیر (مستقیم و غیرمستقیم) هریک از متغیرهای مستقل در متغیر وابسته نشان داده شده است جدول (۲۰).

جدول (۲۰). سنجش اثرات مستقیم و غیرمستقیم عملکرد شوراهای اسلامی در توسعه پایدار شهری

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کلی	اولویت‌بندی
اقتصادی	۰/۴۳۲	۰/۱۷۶	۰/۶۰۸	۱
اجتماعی	۰/۳۷۰	۰/۱۴۰	۰/۵۱۰	۲
زیست‌محیطی	۰/۲۵۶	۰/۰۸۹۶	۰/۳۴۵	۳
کالبدی	۰/۲۱۰	-	۰/۲۱۰	۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

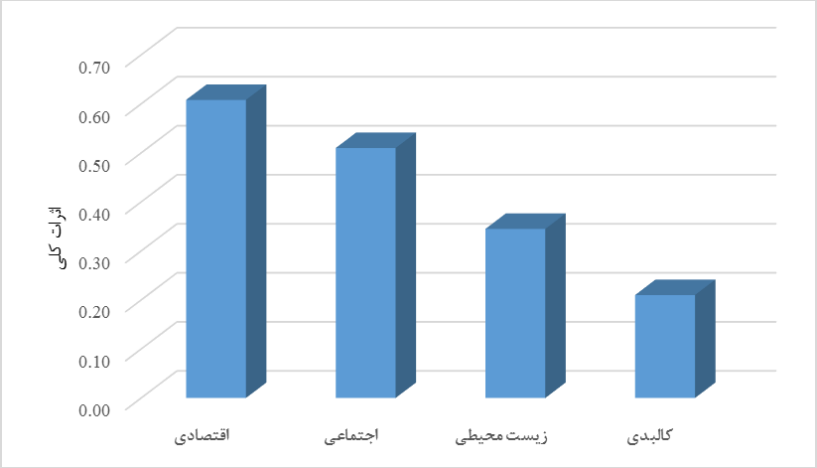

شکل (۳). نمایش اثرات مستقیم عملکرد شوراهای اسلامی در توسعه پایدار شهری

همان‌گونه که در شکل (۳) و جدول (۲۰) نشان می‌دهد، عملکرد شوراهای اسلامی در بعد اقتصادی (شاخص‌های اشتغال، درآمد و سرمایه‌گذاری) با مقدار اثر کلی ۰/۶۰۸ بیشترین تأثیر را در تحقق توسعه پایدار شهری دارد و در بعد کالبدی با مقدار اثر کلی ۰/۲۱۰ کمترین تأثیر را داشته است. همچنین، پس از بررسی اثرات عملکرد شورای اسلامی در تحقق توسعه‌پایدار شهری در این قسمت به بررسی میزان پایدار شهری در هر یک از مناطق دهگانه شهر تبریز از دیدگاه پاسخگویان با استفاده از آزمون کروسکال والیس پرداخته می‌شود. نتایج حاصله نشان داد، منطقه ۲ (با میانگین رتبه‌ای ۲۲۵/۱۰)، منطقه ۵ (با میانگین رتبه‌ای ۲۰۱/۸۳) و منطقه ۸ (با میانگین رتبه‌ای ۲۰۱/۱۳) از نظر توسعه پایدار شهری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی در وضعیت مطلوبی قرار دارند و منطقه ۶ (با میانگین رتبه‌ای ۷۶/۸۱)، منطقه ۹ (با میانگین رتبه‌ای ۱۳۰/۶۰) و منطقه ۳ (با میانگین رتبه‌ای ۱۳۲/۰۳) از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده از نظر جامعه آماری شاخص‌های توسعه پایدار شهری در این مناطق از شهر نیاز به تقویت از طرف مسئولان شهری و شوراهای اسلامی شهر دارد جدول (۲۱) و شکل (۴).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

جدول (۲۱). بررسی وضعیت مناطق شهری از نظر توسعه پایدار شهری

مناطق شهری	شاخص کل توان شوراهای اسلامی		
	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	رتبه
منطقه ۱	۳/۰۳	۱۳۲/۸۲	۷
منطقه ۲	۳/۴۸	۲۲۵/۱۰	۱
منطقه ۳	۲/۹۶	۱۳۲/۰۳	۸
منطقه ۴	۳/۱۰	۱۷۱/۲۱	۵
منطقه ۵	۳/۲۶	۲۰۱/۸۳	۲
منطقه ۶	۲/۶۶	۷۶/۸۱	۱۰
منطقه ۷	۳/۰۸	۱۶۰/۵۶	۶
منطقه ۸	۳/۲۷	۲۰۱/۱۳	۳
منطقه ۹	۲/۹۶	۱۳۰/۶۰	۹
منطقه ۱۰	۳/۲۹	۱۸۶/۳۹	۴
کرویسکال والیس	۵۶/۷۷		
درجه آزادی	۹		
سطح معناداری	۰/۰۰۰		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

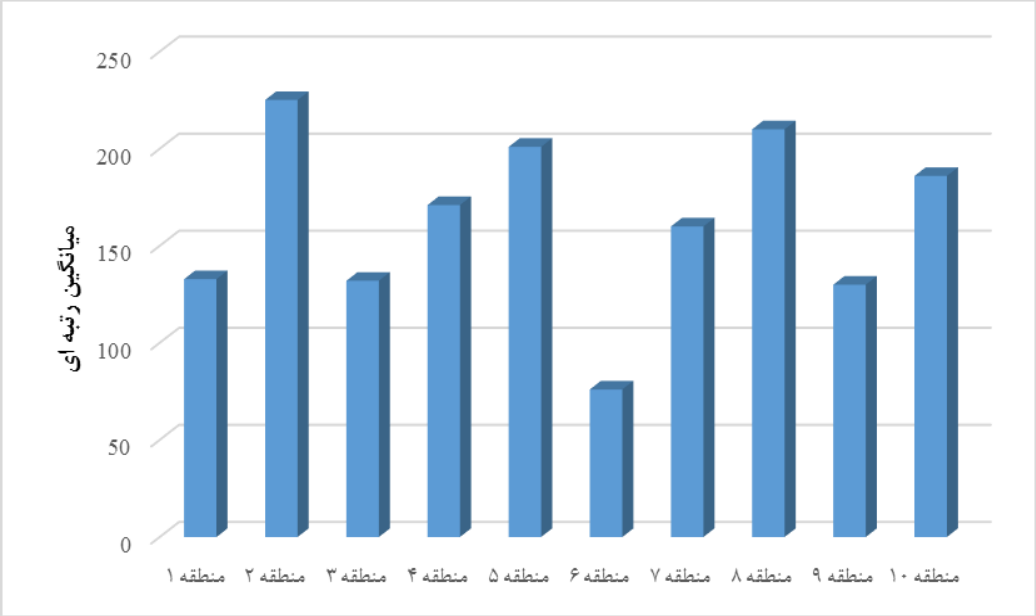

شکل (۴). نمایش وضعیت مناطق شهری از نظر توسعه پایدار شهری در کلان‌شهر تبریز

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

نتیجه‌گیری

شوراهای شهر در هر یک از شیوه‌های حکومتی از جایگاه و اختیارات ویژه‌ای برخوردار بوده و بنا بر دلایل ساختاری، نمی‌توانند عملکردی خارج از محدوده تعیین‌شده توسط حکومت مرکزی داشته باشد. وظیفه اصلی و مهم شورای اسلامی شهر، در جریان صحیح و درست قرار دادن امور شهری است. همه ساکنان شهر از خدمات شهرداری برخوردارند و بسیاری از قوانین و آیین‌نامه‌ها حدود اختیارات شهرداری را مشخص نموده‌اند. در همین راستا، نتایج تحقیق نشان داد، از نظر جامعه آماری در کلان‌شهر تبریز، تحصیلات، تجربه، کارآمدی تأثیر مهمی در پیروزی و انتخاب کاندیداهای شورای شهر در انتخابات دارد. ولی بااین‌وجود شهروندان از عملکرد شوراهای اسلامی رضایت چندانی ندارند و شاید مهم‌ترین دلایل آن به‌خاطر برآورده نشدن نیازها و امکانات رفاهی شهروندان در حوزه خدمات شهری و ارتباط محدود آنان با شهرداری و اعضای شوراهای اسلامی شهر و آگاهی پایین آنان نسبت به وظایف شهرداری است. همچنین، نتایج تحقیق حکایت از پایین بودن توانمندی شوراهای اسلامی شهر در حل مشکلات مختلف کلان‌شهر تبریز بوده است. چنانچه، شوراهای اسلامی کلان‌شهر تبریز از نظر "ساماندهی و هماهنگی، تأمین نیروی انسانی، هدایت و رهبری، افزایش ظرفیت‌های اجتماعی و برنامه‌ریزی " عملکرد چندان مثبتی در سطح شهر از نظر جامعه آماری نداشته‌اند و توقعات شهروندان در این زمینه برآورد نشده و نیازمند تحرک بیشتر مدیریت شهری به رویکردهای جدید علمی و اجرایی در راستای تحقق مدیریت پایدار شهری است. ولی باید توجه داشت، عملکرد گوناگون شوراهای اسلامی در زمینه‌های مختلف در کلان‌شهر تبریز تأثیر داشته است و در این در زمینه‌های اقتصادی (شاخص‌های اشتغال، درآمد، تولید و سرمایه‌گذاری)، بیشترین تأثیرات را داشته و زمینه را برای تحقق توسعه پایدار شهری کلان‌شهر تبریز فراهم آورده است. چنانچه، اگر مدیران شهری در سطح کلان‌شهر تبریز بتوانند در زمینه‌های ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و کسب‌وکارهای جدید، افزایش زمینه‌های اشتغال در بخش صنایع کارگاهی کوچک و خرد، افزایش انگیزه جهت بهبود وضعیت کار و فعالیت موجود و فعال، افزایش میزان اشتغال در بخش خدماتی، فراهم کردن زمینه‌های درآمد پایدار شهروندان و صاحبان سرمایه، ایجاد ثبات در میزان قیمت کالاهای اساسی موردنیاز مردم، ایجاد درآمد پایدار شهرداری، ایجاد ثبات در قیمت مسکن و زمین در سطح شهر، افزایش تنوع‌بخشی به منابع درآمدی طبقات پایین مردم و حاشیه‌نشین در شهر، سهولت دسترسی مردم به خدمات مالی و اعتباری، ایجاد فرصت‌های پس‌انداز برای کارآفرینان و صاحبان مشاغل، میزان سرمایه‌گذاری در مشاغل مدرن و جدید، میزان سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی و ... موفق عمل نمایند، می‌توانند شرایط را برای تحقق توسعه‌پایدار شهری در این کلان‌شهر فراهم نمایند. نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات؛ حکمت‌نیا و موسوی (۱۳۸۶)؛ معمارزاده تهران و بهلولی زیناب (۱۳۸۸)، رضوانی و احمدی (۱۳۸۸)، پورطاهری و همکاران (۱۳۸۷)، رفیعیان و همکاران (۱۳۸۸)، رسولی و همکاران (۱۳۸۹)، الهویردی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴)، امانپور و همکاران (۱۳۹۴) و قرخلو و همکاران (۱۳۹۵)، در یک راستا قرار دارد. چنانچه، همه تحقیقات فوق‌الذکر به اهمیت بهبود عملکرد شوراهای اسلامی در موفقیت مدیریت شهری و تحقق توسعه پایدار شهری تأکید کرده‌اند. در نهایت با توجه به نتایج حاصله پیشنهاداتی مستفاد می‌گردد که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود: برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه کارکنان شهرداری در زمینه چگونگی رفتار با ارباب‌رجوع و در نظر گرفتن

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

تشویق‌هایی برای کارکنانی که بیشترین رضایت را از نظر شهروندان کسب نموده‌اند؛ بهتر است شهروندان برای انتخاب کاندیدهای شوراها به تجربه، تخصص، تعهد و ... توجه کنند؛ نظارت بیشتر شوراها بر تمام سازمان‌های شهری و نگاه آن‌ها فقط به شهرداری معطوف نشود؛ برگزاری جلسات عمومی شوراها و شهرداری شهر تبریز جهت افزایش مشارکت شهروندان؛ برگزاری کلاس‌های آموزش حقوق شهروندی توسط مدیران شهری در سطح محلات به‌منظور بالابردن سطح آگاهی شهروندان و همچنین بنر و برگزاری همایش‌ها در این زمینه؛ اصلاح و تکمیل قانون شوراها به‌منظور به‌روز نمودن قانون شوراها، تشکیل شوراها و تشکیلات فرودست و فرادست؛

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]

[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

منابع

احدنژاد روشتی، محسن؛ مردی منفرد، سمیرا و اکبر حسین‌زاده (۱۳۹۳). **نقش مدیریت شهری در توزیع سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه)**، نشریه اقتصاد و مدیریت شهری، **۷**: ۱۳۲-۱۱۷.

اسدیان، مرتضی؛ واعظ طبسی، علی و وحید یاری قلی (۱۳۹۲). **ارزیابی و تحلیل میزان تحقق‌پذیری اهداف توسعه شهری توسط شورای شهر (مطالعه موردی: شهر زاهدان)**، پنجمین کنفرانس و مدیریت شهری، کلان‌شهر مشهد.

اشتریان، کیومرث و حسن کریمی‌فرد (۱۳۹۵). **نقد و بررسی عملکرد شوراهای اسلامی شهر در ایران**، دولت پژوهی، **۲ (۷)**: ۱۳۲-۹۵.

اکبرپور سراسکانرود؛ محمد، رحیمی، محسن و محمدی فاضل (۱۳۹۰). **سنجش تأثیرات گسترش بر ابعاد توسعه پایدار مطالعه موردی: شهرستان هشترود**، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، **۱، ۳**: ۱۰۴-۹۳.

الهویردی‌زاده، رضا؛ ولیقلی‌زاده، علی و مهدی صانعی (۱۳۹۴). **آسیب‌شناسی رابطه بین شورای اسلامی شهر با نظام سیاسی در ایران (تبیین اصول تمرکززدایی اداری در دولت محلی)**، جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، **۱۴**: ۴۶-۲۵.

امامی، محمد و کورش استوار سنگری (۱۳۹۱). **حقوق اداری ۱**، تهران: انتشارات نشر میزان.

امان‌پور، سعید و امید لطیفی (۱۳۹۵). **اثرات حکمرانی خوب شهری و اعتماد اجتماعی در بهبود کیفیت بافت‌های فرسوده شهری**، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، **۸ (۲۸)**: ۱۳-۲۹.

امان‌پور، سعید؛ حسینی شه‌پریان، نبی اله، آتش افروز، نسرین و قاسم فرهمند (۱۳۹۴). **بررسی عملکرد شوراها در مدیریت شهری (نمونه موردی؛ شهر ایذه)**، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، **۶ (۲۲)**: ۹۵-۱۱۰.

آخوندی، عباس احمد؛ برک‌پور، ناصر، اسدی، ایرج، بصیرت، میثم و حبیب ا... طاهرخانی (۱۳۸۷). **آسیب‌شناسی مدل اداره امور شهر در ایران**، پژوهش‌های جغرافیایی، **۶۳ (۴۱)**؛ ۱۵۶-۱۳۵.

بدری، سید علی (۱۳۹۰). **چالش‌های مدیریت روستایی در ایران و ارائه سیاست‌های راهبردی**، ره‌نامه سیاست‌گذاری، **۲ (۳)**: ۱۴۷-۱۷۹.

برک‌پور، ناصر و ایرج اسدی (۱۳۹۰). **مدیریت و حکمروایی شهری**، نسخه چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه هنر، معاونت پژوهشی.

بیدکلی، سونا؛ شفقی، سیروس وثوقی، فاطمه (۱۳۹۶). **ارائه یک مدل راهبردی برای دستیابی به توسعه پایدار شهری در کلان‌شهر مشهد**، تحقیقات جغرافیایی، **۳۲، ۴**: ۲۹-۱۲.

پیری، عیسی و افسانه بختیاری (۱۳۹۵). **ارزیابی عملکرد شوراهای اسلامی شهر در مدیریت شهری، دوره چهارم شوراهای اسلامی (نمونه موردی: ابهر)**، پژوهش‌های نوین علوم جغرافیایی، معماری و شهرسازی، **۱ (۳)**: ۸۹-۷۳.

حکمت‌نیا، حسن و میر نجف موسوی (۱۳۸۶). **سنجش میزان و عوامل مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از عملکرد شهرداری مطالعه موردی: شهر یزد**، جغرافیا و توسعه، **۵ (۹)**: ۱۸۱-۱۹۶.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]

[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

جلیلی، سید مصطفی و عبدالهی ثابت، محمدمهدی (۱۳۹۶). **تبیین الگوهای غالبِ مدیریت شهری مبادی و مدل‌های مدیریت شهری**، دانش شهر، (۴۷۴).

خادم الحسینی، احمد و میترا بقاء (۱۳۹۴). **نقش شورای شهر و شهرداری در توسعه گردشگری شهری (نمونه موردی: شهر شیراز)**، دومین همایش ملی گردشگری، سرمایه ملی و چشم‌انداز.

خورشیدی، غلامحسین (۱۳۷۹). **تحلیل و تبیین رابطه تعاملی شورا و مدیریت از دیدگاه مدیران دولتی**، رساله دکتری رشته مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران.

درویشی، محمد رسول؛ قائدی، محمدرضا، کشیشیان، گارینه و توحیدفام، محمد (۱۳۹۹). **تحلیلی بر توسعه پایدار شهری با تکیه‌بر شاخصه‌های سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی (موردی: منطقه ۲ شهر تهران)**، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، **۱۱(۴۰)**: ۲۱۵-۲۰۱.

رجبی، هادی (۱۳۹۲). **تأثیر شورای اسلامی شهر تهران بر نگرش شهروندان تهرانی نسبت به مشارکت سیاسی**، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، **۴ (۱۳)**: ۱۱۲-۹۷.

رستمی، ولی و سید مجتبی حسینی‌پور اردکانی (۱۳۹۲). **جایگاه شوراهای اسلامی کشور در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران**، دانش حقوق عمومی، **۲ (۵)**: ۴۱-۶۰.

رستمی، ولی و معصومه عامری (۱۳۹۵). **شهرداری در نظام حقوقی ایران و فرانسه**، مطالعات حقوقی تطبیقی، **۷ (۱)**: ۱۴۱-۱۶۱.

رسولی، رضا؛ کریمیان، علیرضا و علی صالحی (۱۳۸۹). **بررسی نگرش مردم نسبت به شوراهای شهری و ارزیابی عملکرد شوراهای اسلامی در استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۸۷**، مدیریت شهری، **۲۶**: ۲۷-۴۰.

رشیدپور، لقمان (۱۳۸۹). **نقش مدیریت مبتنی بر جامعه محلی در فرایند توسعه پایدار روستایی استان آذربایجان غربی**، پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، **۳ (۴)**: ۳۱-۴۲.

رضوانی، محمدرضا و علی احمدی (۱۳۸۸). **بررسی عملکرد شوراهای اسلامی در توسعه روستایی**، مدیریت شهری، **۲۴**: ۲۷-۳۶.

رفیعیان، مجتبی؛ عسگری، علی و زهرا عسگری‌زاده (۱۳۸۸). **رضایتمندی شهروندان از محیط‌های سکونتی شهری**، علوم محیطی، **۷ (۱)**: ۵۷-۶۸.

زیاری، کرامت الله؛ رضایی، محمود و حسن بیک محمدی (۱۳۹۶). **بررسی نقش مشارکت شهروندان در افزایش موفقیت مدیریت شهری شهر شیراز**، علوم اجتماعی، **۱۱ (۴)**: ۲۲ ۱-۲۸.

سالاری، محمد (۱۳۹۶). **شورای اسلامی شهر و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان (نمونه موردمطالعه: شوراهای اسلامی شهر تهران)**، جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، **۷ (۲)**: ۳۰۵-۲۸۷.

سعیدنیا، احمد (۱۳۸۲). **کتاب سبز راهنمای شهرداری‌ها**، تهران: مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهر تهران.

سعیدی رضوانی، نوید (۱۳۷۸). **برنامه‌ریزی: آینده در آیینه امروز**، ماهنامه شهرداری‌ها، **۶**، ۲۴-۱۳.

شاکری، حمید و علی‌اصغر فدایی (۱۳۹۳). **تأملی بر شورای شهر، شهرداری و مراجع حل اختلاف شهری در نظام حقوقی ایران**، کنفرانس معماری و منظر شهری پایدار، مشهد.

شیعه، اسماعیل (۱۳۸۲). **لزوم تحول مدیریت شهری در ایران**، جغرافیا و توسعه، ۱(۱): ۶۲-۳۷.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]
[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

صرافی، مظفر و مجید عبدالهی (۱۳۸۷). **تحلیل مفهوم شهروندی و ارزیابی جایگاه آن در قوانین، قرارت و مدیریت شهری کشور**، پژوهش‌های جغرافیایی، **۶۳**: ۱۱۵-۱۳۴.

ضرابیان، فرناز (۱۳۸۸). **روابط شوراهای اسلامی و شهرداری‌ها نمونه موردی: شورای شهر و شهرداری همدان**، نشریه شهرداری‌ها، **۹ (۹۵)**: ۵۶-۶۰.

علیخانی، علی‌اکبر (۱۳۸۴). **پاسخگویی در نظام جمهوری اسلامی ایران**، پژوهشی دانشگاه امام صادق، **۲۶**: ۱-۱۲.

عمید، حسن (۱۳۸۳). **فرهنگ فارسی عمید**، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ ۲۹.

فریحی، فرزانه (۱۳۹۱). **چالش‌های مدیریت روستایی و نقش آن در عدم توسعه‌یافتگی روستاها مطالعه موردی: دهستان لیشتر**، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۷). چاپ اول، تهران: انتشارات کیومرث.

قرخلو، مهدی؛ شریفی، امیر و ایوب سرداری (۱۳۹۵). **بررسی اثرگذاری عملکردهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شوراهای اسلامی شهرها در ایران (مطالعه موردی: شورای اسلامی شهر سردشت)**، جغرافیا و برنامه‌ریزی، **۲۰ (۵۸)**: ۲۲۰-۲۰۳.

کاظمیان، غلامرضا و زهره میرعابدینی (۱۳۹۰). **آسیب‌شناسی مدیریت یکپارچه شهری در تهران از منظر سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری شهری**، هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی، **۳ (۴۶)**: ۳۸-۲۷.

کاظمیان، غلامرضا؛ مشکینی، ابوالفضل و شادی بیگلری (۱۳۹۰). **ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله‌ای ناحیه دو شهرداری منطقه ۴ تهران (محله‌های مجیدیه، شمس‌آباد و کالاد)**، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، **۱۸ (۲۱)**: ۷-۲۸.

کماسی، حسین و سیدعلی حسینی (۱۳۹۳). **تبیین رابطه بین عملکرد مدیریت شهری و سرمایه اجتماعی شهروندان (مطالعه موردی: محله ولیعصر شمالی)**، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، **۴ (۳)**: ۱۵۶-۱۳۵.

متقی، افشین؛ قربانی سپهر، آرش و محمدی، زهرا سلطان (۱۳۹۸). **واکاوی نقش دولت‌های محلی در توسعه پایدار شهری موردی: شهرهای ایران**، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، **۱۱، ۴**: ۳۴۹-۳۲۵.

محمدی ده‌چشمه، پژمان (۱۳۹۸). **بررسی وضعیت شاخص‌های زیست‌پذیری شهری در شهرکرد بر مبنای جایگاه مدیریت شهری**، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، **۲۰ (۵۷)**: ۲۲۲-۲۰۵.

معتمدی، محمد، رسولی، سید حسن و محمد نصیری (۱۳۹۸). **ارزیابی میزان رضایت شهروندان از عملکرد مدیریت شهری در حوزه خدمات شهری، مطالعه موردی: شهر فاروج**، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، **۱۹ (۵۵)**: ۱۱۶-۹۹.

معمارزاده تهران، غلامرضا و نادر بهلولی زیناب (۱۳۸۸). **ارائه الگویی اثربخش از عملکرد شوراهای اسلامی شهر (مطالعه موردی: شورای اسلامی شهر تبریز)**، فراسوی مدیریت، **۳ (۹)**: ۵۱-۷۵.

هاشمی، سعید؛ مطیعی لنگرودی، سید حسن، قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا و سید محمد مقیمی (۱۳۹۰). **تبیین نقش دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی در توسعه کارآفرینی روستایی، مطالعه موردی: بهاباد استان یزد**، پژوهش‌های روستایی، **۱(۵)**: ۱۱۰- ۹۷.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]

[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

Beumer, C. (2010). **Social Cohesion in a Sustainable Urban Neighborhood**, Sustainable Urban Neighborhood, SUN Action 6, Theory Working.

Chakrabarty, B., K. (2001). **Urban Management - Concepts, Principles, Techniques and Education**, Journal of Cities,**18 (5)**: 331–345.

Chan, Chung-Shing., HoiSi, Fung., Marafa, Lawal M. (2018). **Indicator development for sustainable urban park management in Hong Kong**. Urban Forestry & Urban Greening, 31: 1-14.

Danida, (Danish International Development Assistance). (2007). **Communitybased natural resource management**, Technical Advisory Services, Ministry of Foreign Affairs of Denmark.

Devine, Welch, M. (2008). **From common property to co-management: Implementing Natural 2000 in Soule, Doctoral dissertation**, University of Georgia, Athens: 145-254.

Dupuis, George et autre, (2007), **Droit Administratif**, Paris, Dalloz.

Holtzhausen, L., and Fourie, L. (2008). **Communicating to a diverse work force, Corporate Communications**: An International Journal, **13 (1)**: 80-94.

Mary Kauzya, J. (2003), **Local Governance Capacity Building for Full Rang Participotion in Africa Countries**, Journal of Discussion Paper Series, **33**: 1-28.

Mcgill, R. (1998). **Urban Management in Developing Countries**, Journal of Cities, **15 (6)**: 463–471.

Olyel, D. (2006). **Right tool, wrong target: Co-management in the Ugandan fishery sector. A thesis submitted in partial fulfillment of the Masters Degree in International Fisheries Management**, Norwegian College of Fisheries Science University of Tromso: 124.

Orange, G. (2006). **French Territorial Administration and Changes in Public Management, in State and Local Government Reforms in France and Germany**, Berlin, Journal of Springer VS: 111-124

Prud'homme, R. (2006). **Local Government Organization and Finance: France, in Local Government in Industrial Countries**, Washington, the World Bank: 83-115

Rakodi, C. (1991). **Cities and People: Towards A Gender-Aware Urban Planning Process?**, Journal of Public Administration and Development, **11**: 541–559.

Sharma, S., K. (1989). **Municipal Management**, Urban Affairs Quarterly – India, **21**: 47–53.

Stewart, K. (2006). **Designing Good Urban Governance Indicators: The Importance Of Citizen Participation And Its Evaluation In Greater Vancouver**, Journal of Cities, **23 (3)**: 196-204.

University of Dortmund (2001): **Sustainable Regional Development for Tourism in County Donegal,Republic of Ireland**, Faculty of Spatial Planning.

Wang, Wei., Zhang, Xiaoling., Wu, Yuzhe., Zhou, Ling., Skitmore, Martin (2017). **Development priority zoning in China and its impact on urban growth management strategy**. Cities, 62: 1-9.

Xu, Ze., Zhang, Jianjun., Zhang, Zhengfeng., KeWang, ChuL (2020). **How to perceive the impacts of land supply on urban management efficiency: Evidence from China's 315 cities**, Habitat International, **98**,, 102145.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]

[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.110.3]

[DOI: 10.61186/jgs.24.73.182]